

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

”Vad ska vi ´lilla socialtjänsten´ säga när rätten har beslutat”

**En kvalitativ studie om socialsekreterares uppfattningar
gällande fallet ”Lilla hjärtat”**

Ida Holmberg och Mira Ockborn Westberg

Kandidatuppsats (SOPA 63)

HT 2020

Handledare: Hans Knutagård

Abstract

Authors: Ida Holmberg and Mira Ockborn Westberg

Title: "What should we 'the little department of social service' say when the court has made its decision." - A qualitative study of social workers' perspective on the case "Lilla hjärtat".

[Translated title]

Supervisor: Hans Knutagård

The study aimed to research some social workers in the department of children and families services view of the case "Lilla hjärtat" and the dilemmas of the case. This case, a 4-year old girl who died in the care of her parents, is well known in Sweden through the media and the case has led to a public inquiry. The study was a case study based on seven semi-structured qualitative interviews with social workers in six different departments of children and families services. The interviews were held through a video conference service called Zoom. During the process of analysing the material the theory of street level bureaucrats and the concept discretion were used. The conclusion of the study was that the task of social workers in children and families services is complex and that the respondents have different views of their level of discretion. The respondents also were of the opinion that parents' rights dominate in the court, both in general and in this specific case. The social workers in the study expressed that the best interests of the child should be the primary consideration. In the study the respondents showed sympathy with the fact that the social workers in the case felt powerless after the court order, but despite that regard they are still convinced that social workers have to keep on fighting for the child. The social workers expressed that their discretion is limited by the laws, the competence of the courts, time frames, high workload, court orders et cetera. Some of the respondents expressed a desire for a few laws to be changed, but others disagreed and emphasized that it's about how to use the laws and the discretion.

Key words: "Lilla hjärtat", discretion, child welfare, case study, department of children and families services

Förord

Först och främst vill vi rikta ett stort tack till våra intervjupersoner som trots hög arbetsbelastning tog sig tid till att göra denna studie möjlig. Vi vill också tacka vår handledare Hans Knutagård som guidat oss i uppsats-djungeln. Avslutningsvis vill vi tacka alla familjemedlemmar och vänner som läst uppsatsen och kommit med kommentarer om förbättringar angående innehåll och språk.

Innehållsförteckning

1 Inledning	5
1.1 Fallbeskrivning	6
1.2 Problemformulering	7
1.3 Syfte	9
1.4 Frågeställningar	9
1.5 Bakgrund	9
1.5.1 BBIC	9
1.5.2 Anknytningsteorin	10
2 Kunskapsläge	11
2.1 Sökprocedur	11
2.2 Tidigare forskning	11
2.2.1 Barnperspektiv	11
2.2.2 Socialsekreterarens roll	12
2.2.3 Föräldraskap	15
3 Teori	17
3.1 Gräsrotsbyråkrati	17
3.2 Handlingsutrymme	18
4 Metod	20
4.1 Metodologiska överväganden	20
4.2 Urval	22
4.3 Metodens tillförlitlighet	23
4.4 Bearbetning och analys	25
4.5 Etiska överväganden	26
4.6 Arbetsfördelning	27
5 Resultat och analys	28
5.1 Det komplexa sociala arbetet	28
5.1.1 Olika inställningar till handlingsutrymmet	29
5.2 Föräldrars rättigheter	32
5.2.1 Föräldrars rätt till sina barn	32
5.2.2 Föräldrar som försvårar	34
5.2.3 Var det Esmeraldas bästa som styrde?	35
5.3 Har rätten gjort rätt?	36
5.3.1 Domstolen begränsar socialsekreterares handlingsutrymme	36
5.3.2 Rättens ansvar	38
5.4 Lagar som begränsar handlingsutrymmet	40
5.4.1 Drogtester	40
5.4.2 Anknytning	42
5.4.3 Uppföljning	43
6 Avslutande diskussioner	45
7 Referenslista	47
7.1 Avhandlingar, böcker & antologier	47
7.2 Utredningsuppdrag	48
7.3 Internetkälla	48
7.4 Svensk författningssamling	49
7.5 Rättsfall	49

1 Inledning

I media – radio, tv, tidningar och på sociala medier – har vi kunnat läsa och höra om barn som far illa. Under de senare årtiondena har vi läst om Bobby som mördades av sin mamma och styvpappa, om de fem barnen i Ystad som isolerades från omvärlden av sina föräldrar samt föräldrarna som levde som lufterianer och svälte sitt barn som bara var timmar från att dö av undernäring. Varje dag far barn illa. Det kan handla om fysisk och/eller psykisk misshandel, övergrepp eller att barnet inte får tillräckligt god omsorg (1177 Vårdguiden). I värsta fall kan det innebära döden.

I arbetet med barn och unga finns det lagar och bestämmelser att förhålla sig till. Lagar som reglerar barns rättigheter finns bland annat i socialtjänstlagen (SoL), lag om särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), föräldrabalken (FB) och i FNs barnkonvention. I socialtjänstlagen står det att i frågor som rör barn ska barnets bästa beaktas. Det står även att det som är bäst för barnet ska vara avgörande i frågor kring vård och behandling gällande barnet (SoL 2012:776 kap 1, 2§). När vård och behandling inte går att beredas barnet på ett frivilligt sätt finns det särskilda bestämmelser i LVU. Vård enligt denna lag ska beredas om barnets hälsa eller utveckling skadas samt om samtycke till frivilliga insatser saknas. När denna lag används ska barnets bästa vara avgörande (LVU 2020:352 1 §). Även i föräldrabalken står det att barnets bästa ska vara avgörande samt att barnets vilja ska beaktas utifrån barnets ålder och mognad. För att bedöma vad som är barnets bästa ska man särskilt utvärdera om barnet, eller någon i barnets familj, utsätts för övergrepp. Man ska även undersöka barnets behov av en nära och bra kontakt med föräldrarna (Föräldrabalken 2006:458 kap 6, 2a §). FNs barnkonvention blev den 1 januari 2020 svensk lag. En av dess grundprinciper, artikel 3, är att barnets bästa alltid ska beaktas (Barnombudsmannen 2020:10). Syftet med att barnkonventionen inkorporerades i svensk lag var för att förtydliga för domstolar och rättstillämpare att de ska beakta barns rättigheter vad gäller avvägningar och bedömningar som görs i beslutsprocesser i mål och ärenden som rör barn. Barnkonventionen förväntas åtgärda de brister som än idag hindrar barn från att få sina rättigheter tillgodosedda (Barnombudsmannen 2020:4).

Trots att flera lagar betonar barnets rättigheter, barnets vilja och barnets bästa, far barn illa. Under 2020 har vi kunnat läsa om Esmeralda, även kallad “Lilla hjärtat”, som miste livet. Fallet har fått många att reagera och undra hur det kommer sig att ett barn i Sverige kan mista sitt liv

under dessa omständigheter? Borde det inte ha kunnat stoppats innan? Esmeraldas fall uppmärksammades i alla medier. På diskussionsforumet Flashback har tråden om Esmeralda över 10 000 inlägg. Frågor väcks: hur kunde föräldrarna få ha vårdsnaden om Esmeralda? Var befann sig rättssystemet när Esmeralda behövde det? Vad är socialtjänstens ansvar?

1.1 Fallbeskrivning

Nedan följer en fallbeskrivning av vad som hände i fallet "Lilla hjärtat". Fallbeskrivningen är en sammanfattning av olika domstolsförhandlingar, domstolsbeslut och en utredning av Inspektionen för vård och omsorg (IVO).

Esmeralda föds på våren 2016. Esmeraldas pappa uppträder hotfullt under förlossningen vilket leder till att en vakt tillkallas och pappan nekas tillträde till BB. Efter några dagar avviker Esmeraldas mamma från BB och lämnar Esmeralda kvar. Esmeralda omhändertas med stöd av LVU eftersom skadliga hemförhållanden, föräldrarnas psykiska ohälsa och missbruk anses kunna skada Esmeraldas hälsa och utveckling (B 3018-16). Esmeralda placeras i ett familjehem där hon får chans att utvecklas och känna trygghet. Under tiden i familjehemmet begränsas umgänget med Esmeraldas biologiska mamma och Esmeralda har inget umgänge med sin biologiska pappa. Socialnämndens utredning visar att Esmeralda har sin anknytning till familjehemmet och att ett utökat umgänge skulle vara för mammans skull och inte Esmeraldas (B 2085-17).

När Esmeralda är lite äldre än två år ansöker hennes föräldrar om att LVU-vården ska upphöra och att Esmeralda ska flytta hem till dem. Förvaltningsrätten beslutar att det inte finns förutsättningar för att avbryta vården och föräldrarnas ansökan avslås (B 7708-17). Föräldrarna överklagar beslutet till kammarrätten varpå denna beslutar att tvångsvården av Esmeralda ska upphöra. Socialnämnden anser att en hemflytt inte vore det bästa för Esmeralda. De skriver att det inte finns ett fungerande samarbete mellan föräldrarna och socialtjänsten. Socialtjänstens handläggare upplever att pappan fortfarande uppträder hotfullt och agiterat mot socialtjänsten. Föräldrarna har påstått att de lever isär och att Esmeralda ska bo hos mamma. Socialnämnden anser att det inte är förenligt med Esmeraldas bästa att bo ihop med sin pappa och tvivlar på att mamman och pappan kommer att bo isär. Kammarrätten anser att föräldrarnas psykiska hälsa har förbättrats och att det inte längre finns några misstankar om att föräldrarna har ett missbruk. En försvårande omständighet inför beslutet är att pappan vägrar att lämna drogtest.

Kammarrätten menar dock att föräldrarnas levnadsförhållanden har förbättrats i sådan grad att de anses stabila nog för att ta hand om Esmeralda utifrån hennes behov. Kammarrättens dom innebär att Esmeralda flyttar till sin biologiska mamma (B 1653-18).

Under processen när Esmeralda ska flytta till sin biologiska mamma inkommer orosanmälningar och uttryckt oro från familjehemsmamman om att Esmeraldas mående försämrats och att föräldrarna inte följer vårdplanen. Detta avfärdas av socialnämnden. Socialnämnden upptäcker även tidigt under hemflytten att föräldrarna nu bor ihop, men det leder inte till att nämnden diskuterar om några åtgärder ska vidtas. Esmeralda bor med sin biologiska familj från april 2019 och familjen har inte kontakt med socialtjänsten förrän det inkommer en ny orosanmälan i december samma år. När socialtjänsten knackar på familjens bostad nekas de att komma in. Dagen därpå har socialtjänsten ett möte med familjen i deras bostad och får uppfattningen att situationen verkar acceptabel. Ytterligare en orosanmälan inkommer under januari där anmälaren uppger att Esmeralda har såriga händer, långa naglar och är blå under ögonen. Socialnämnden väljer trots nya uppgifter att avsluta förhandsbedömningen utan en vidare utredning (IVO 2020).

Den 30 januari 2020 hittades Esmeralda död i ett bylte under en säng i föräldrarnas bostad. Obduktionen visade att Esmeralda hade fyra olika substanser i sig och att hennes död troligen hade gått att förhindra om föräldrarna tagit henne till sjukhus. Båda föräldrarna samt hennes ettårige lillebror var också påverkade av droger när Esmeralda hittats avliden (B 353-20).

1.2 Problemformulering

IVO har efter denna händelse utrett socialnämndens agerande i fallet “Lilla hjärtat” och kommit fram till att det fanns stora brister i deras förmåga att förse flickan med det stöd och skydd som barn har rätt till. IVO uppmärksammar bland annat att nämnden har låtit föräldrarna diktera ramarna för socialtjänstens arbete rörande flickan, framför allt vad gäller planeringen för flickans hemflytt till föräldrarna. Man har inte tagit reda på hur hon har reagerat på ökat umgänge med föräldrarna och man har heller inte samlat in tillförlitligt underlag vid utredningen av inkomna orosanmälningar (IVO 2020:4). Något som även är oroväckande angående agerandet, är att handläggare i ärendet har meddelat flickans pappa att någon utredning mot föräldrarnas vilja inte skulle genomföras. IVO menar att socialtjänsten har tagit större hänsyn till hur deras agerande skulle påverka föräldrarna än flickan (IVO 2020:15).

Esmeraldas död har lett till att Socialdepartementet utreder hur principen om barnets bästa kan stärkas vid beslut att tvångsvård enligt LVU ska upphöra. Förslaget kommer att kallas "Lex Lilla hjärtat" och uppdraget gäller från och med den 30 april 2020 till och med den 26 februari 2021. Utredningen ska undersöka möjligheten att barnets bästa i vissa fall ska kunna prövas som ett självständigt rekvisit. I det fall barnet har rotat sig i familjehemmet ska barnets bästa vara avgörande vid beslut om vård i familjehem ska avslutas eller ej. Utredningen ska även undersöka förslaget om socialnämndens möjlighet att begära en senareläggning av verkställandet av domstolens beslut att vården ska upphöra, i det fall det behövs för att kunna genomföra en väl förberedd och stegvis hemflyttning. Utredningen kommer även att bringa klarhet i huruvida socialnämnden ska ges möjlighet att besluta att vårdnadshavare ska genomföra drogtester. Detta skulle gälla i samband med umgänge mellan vårdnadshavare och barn som vårdas enligt LVU och i samband med socialnämndens bedömning av om tvångsvården ska upphöra. Det ska även diskuteras om socialnämnden ska kunna ställa krav på att vårdnadshavarna måste fortsätta lämna in drogtester sedan tvångsvården avslutats (Regeringskansliet 2020:4ff.).

Det finns forskning som avhandlar socialsekreterarens roll, barnperspektiv och föräldraskap (Cederborg 2012; Tham & Meaghers 2009; Ponnert 2007; Singer 2000). Det diskuteras bland annat om socialsekreterares komplexa arbete, att föräldrar har rättigheter som kan inskränka på barnrätten, att föräldrarätten är stark, barns behov av sina föräldrar och föräldrar som inte kan tillgodose sitt barns behov. Forskning som tar upp tidigare nämnda ämnen är viktig för det sociala arbetet och för dem som arbetar inom detta fält. Den bidrar med en förståelse för olika aktörer och parter i ärendena. Med denna bakgrund är även denna studie relevant för det sociala arbetet och dess utövare. Fall som "Lilla hjärtat" leder till att yrkesutövare inom det sociala arbetet måste försvara, rättfärdiga och i vissa fall förändra arbetet. Då denna studie behandlar just detta – hur handläggare försvarar, rättfärdigar och rannsakar sig själva efter Esmeraldas död – måste den betraktas som relevant för det sociala arbetet och dess utövare.

Fallet "Lilla hjärtat" och debatten angående detta har lett till funderingar om det verkligen är barnets bästa som är avgörande eller om föräldrarätten är för stark. Barnombudsmannen (2020:4) uttrycker att föräldrarättens inskränkningar i barnrätten behöver begränsas, då barnets behov alltid bör stå i centrum. Speglingen av fallet som har gjorts i media och informationen som framkommit i domar och i IVOs utredning har resulterat i reflektioner angående

socialtjänstens roll. Brist på egen erfarenhet av arbete inom barn/ungdom/familj på socialtjänsten väckte ett intresse att undersöka handläggares syn på fallet och omständigheterna kring det.

1.3 Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka resonemang hos handläggare på socialtjänsten inom barn/ungdom/familj angående fallet ”Lilla hjärtat”. Resonemangen som förs kopplas till handläggarnas handlingsutrymme, synen på det sociala arbetet samt andra faktorer och aktörers påverkan på fallet.

1.4 Frågeställningar

- Hur beskriver intervjupersonerna sitt arbete och handlingsutrymme utifrån fallet “Lilla hjärtat”?
- Vilken är intervjupersonernas syn på föräldrarätt och barnrätt vad gäller barn som far illa?
- Vilka uppfattningar har intervjupersonerna kring rättsväsendet i fallet?
- Vilka lagar anser intervjupersonerna begränsar deras handlingsutrymme?

1.5 Bakgrund

När en privatperson eller myndighet gör en orosanmälan angående ett barn utför socialtjänsten en lagstadgad utredning om barnet. Barnutredningen syftar till att ta reda på barnets behov av hjälp, stöd eller skydd. I detta avsnitt presenteras ett arbetsverktyg som används vid barnutredningar, BBIC. Därefter följer en förklaring av anknytningsteorin. Anknytning är något som framkommit i intervjuerna och som diskuteras i lagförslaget Lex Lilla hjärtat.

1.5.1 BBIC

Barns Behov I Centrum (BBIC) är ett arbetssätt som används för att stärka barnperspektivet och barnets delaktighet. BBIC syftar till att få en enhetlig struktur för myndighetsutövning inom socialtjänsten (Socialstyrelsen 2018:8). Flera av grundprinciperna bottenar i barnkonventionen och fokuserar på barnets rättigheter, barnets bästa och likvärdiga möjligheter för varje barn.

Andra grundprinciper är att ha ett helhetsperspektiv på barnets situation, göra barnet och dess familj delaktiga, samverka och socialsekreterarens roll med säker kunskap, förstärka resurser och att följa barnet och insatserna (Socialstyrelsen 2018:8ff). BBIC innebär att utläsa barnets behov utifrån följande rubriker: barnets utveckling, föräldrarnas förmåga samt familj och miljö. Alla rubriker är viktiga och har i sin tur olika delområden som ska undersökas för att komma fram till barnets behov (Socialstyrelsen 2018:24f). Efter en utredning enligt BBIC-modellen ska det komma en slutsats. Slutsatsen kan vara att det inte finns något behov av stöd, att det finns behov av stöd eller att det finns behov av placering med eller utan samtycke. En placering utan föräldrars samtycke innebär svårigheter, men Socialstyrelsen skriver att det är viktigt att fatta beslut som dessa för att barnets situation inte ska förvärras. Att omplacera barnet innebär även att det separeras från sina föräldrar och eventuella syskon vilket i sin tur kan innebära skador för barnet (2018:90f).

1.5.2 Anknytningsteorin

Anknytningsteorin är en teori om medmänniska relationer. Teorin bygger bland annat på barns reaktioner vid separationer och återförening med en anknytningsperson. Reaktionsmönstret hos barn som under en kort tid separeras från sina föräldrar (eller annan anknytningsperson) och sedan återförenas har gett upphov till olika typer av anknytningsmönster: trygg, otrygg-undvikande, otrygg-ambivalent samt otrygg-desorganiserad (Perris 1996:70ff). Anknytningsmönstret utvecklas utifrån anknytningspersonens förmåga att svara an på barnet och barnets behov. Ett barn med trygg anknytning har en anknytningsperson som är tillgänglig, hjälpsam, som svarar på barnets signaler, är inkännande, accepterande och tillgiven. Anknytningspersonen till ett barn med otrygg-undvikande anknytning svarar inte på barnets signaler vilket gör att barnet inte känner någon tillit till anknytningspersonen. Barnet räknar med tillrättavisningar eller bestraffningar. Ett barn med otrygg-ambivalent anknytning upplever anknytningspersonen som inkonsekvent i sättet den svarar på barnets signaler. Barnet vet aldrig om anknytningspersonen finns där eller inte för att hjälpa hen. Den sista typen, otrygg-desorganiserad anknytning, har anknytningspersoner som är vårdslösa och bortstötande. Anknytningspersoner till ett barn med otrygg anknytning har ett olämpligt bemötande så som att ignorera barnet när hen är ledsen eller hämma barnets utforskande (Perris 1996:77f). En trygg anknytning är viktig för att barnet ska utvecklas och må bra (Perris 1996:21). Anknytningsmönstret som utvecklas i barndomen påverkar sedan hur individen är i relationer som vuxen (Perris 1996:126f).

2 Kunskapsläge

2.1 Sökprocedur

För att hitta relevant forskning utifrån uppsatsens syfte användes i huvudsak databasen Lubsearch. Sökord som använts har bland annat varit barnperspektiv, barnets bästa, föräldrarätt, LVU, tvångsvård barn, social barnavård, child welfare och social welfare. Artiklar och avhandlingars referenslistor har gjort det möjligt att finna ytterligare information och tidigare forskning. Utöver detta har även Socialstyrelsens hemsida använts för att finna BBIC-manualen.

2.2 Tidigare forskning

Denna uppsats fokuserar på parterna Esmeralda (barnet), socialtjänsten och föräldrarna i fallet “Lilla hjärtat”. Tidigare forskning har därmed valts utifrån dessa parter. I följande avsnitt redogörs för tidigare forskning under rubrikerna *Barnperspektiv*, *Socialsekreterarens roll och Föräldraskap*.

2.2.1 Barnperspektiv

Stephanie Rap, Denise Verkroost och Mariëlle Bruning undersöker i artikeln *Children’s participation in Dutch youth care practice: an exploratory study into the opportunities for child participation in youth care from professionals’ perspective* (2019:47) barns möjligheter att påverka sin vård i Nederländerna. Resultatet visar att det finns faktorer som hindrar barns möjlighet att vara delaktiga i frågor som rör deras vård och säkerhet, trots att professionella inom frivillig barnomsorg anser att barns delaktighet är betydelsefull. Ett hinder är att det inte vet inte när och hur barnet ska delges information och bli involverad i vården. I artikeln framförs även vikten av att barn har en representant i rättegångar för att de ska kunna påverka beslut rörande sin vård (Rap, Verkroost & Bruning, 2019:46f).

Ann-Christin Cederborg skriver i sin artikel *Barnperspektiv i myndighet* (2012) att rättsväsendet inte samlar in tillräckligt med kunskap om barnen och att man missar att analysera hur stor möjlighet barnen har fått att berätta sin historia. Fokus ligger istället på dess bedömningar gällande bevis och om förutbestämda kriterier är uppfyllda (Cederborg 2012:12). Cederborg

(2012:16ff) skriver även att det som påverkar hur socialsekreterare argumenterar kring barnperspektiv och vad som är barnets bästa styrs av hur de samlar in och tolkar information, men också deras uppfattning om bestämmelserna om barnets bästa och barnets rätt att komma till tals. Utredningsarbetet om barns livsvillkor är dock komplext då det kan krocka med de rättigheter som andra involverade parter i processen har. Cederborg (ibid.) skriver att socialsekreterare ibland låter bli att intervjua det aktuella barnet om deras upplevelser och istället låter utredningen gå ut på att socialsekreteraren försöker bevisa om barnet är utsatt eller inte. Det händer även att föräldrarnas barnperspektiv används till att tolka barnets utsatthet och det kan innebära att argumentationen kring barnets bästa styrs av dem som misstänks utsätta barn för försummelse och/eller barnmisshandel. Strävan efter att skydda barn från föräldrarnas omsorgsbrister innebär till viss del en motsats till förädrabalkens bestämmelser om föräldrars generella rätt som vårdnadshavare samt socialtjänstlagens riktlinjer om frivillighet och samarbete med föräldrar. Socialtjänsten måste dock väga förädrabalkens bestämmelser mot sin skyldighet att ordentligt utreda barnets utsatthet. Om socialtjänsten funnit att föräldrars omsorgsförmåga brister så omfattande att det föreligger en påtaglig risk för barnets hälsa och utveckling har socialtjänsten genom LVU rätt att vidta åtgärder, även utan vårdnadshavarnas samtycke (ibid.). Cederborg (2012:23) menar även att socialtjänsten vid analyser och beslut tenderar att argumentera för att barn alltid har det bäst hos sina föräldrar vilket kan leda till att föräldraskap glorifieras. Att barn ibland kan ha föräldrar som brister i omsorgsförmågan menar hon kan komma i skymundan.

2.2.2 Socialsekreterarens roll

I Pia Tham och Gabrielle Meaghers svenska studie *Working in Human Services: How Do Experiences and Working Conditions in Child Welfare Social Work Compare?* (2009) framkommer det att socialarbetare som handlägger barnomsorg känner sig mer stressade och otillräckliga än de som arbetar med andra former av socialt arbete. Handläggare inom barnomsorg tenderar att vara yngre och har arbetat på sin arbetsplats under kortare tid än andra yrkesgrupper som de jämfördes med i studien. Tham och Meagher (2009:821f) hänvisar även till en studie där det framkom att 41 procent av dem som var nya i en profession inte ansåg sig vara fullt kapabla att fatta rätt beslut på sin arbetsplats. Detta kan förklara varför handläggarna inom barnomsorg i Tham och Meaghers studie (ibid.) hade en känsla av otillräcklighet och osäkerhet. Bristen på personalvårdande insatser på arbetsplatsen var en signifikant anledning till varför handläggarna bestämde sig för att säga upp sig. Att handläggarna för barnomsorg

hade tyngre arbetsbörda och svårare arbetsuppgifter än andra socialarbetare var inte den avgörande faktorn till att de lämnade arbetsplatsen, utan att de kände att de inte fick tillräckligt mycket hjälp och stöd av sina chefer. Tham och Meagher (ibid.) menar att handläggare för barnomsorg behöver få bättre stöttning och träning och/eller ges mentorer, vilket i längden skulle leda till en avsevärd vinst för klienterna.

Lina Ponnert skriver i sin avhandling *Mellan klient och rättssystem - Tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterares perspektiv* (2007) att dramatiska barnavårdsfall där barn har misshandlats till döds ofta leder till att omfattande kritik riktas mot socialtjänsten. Huruvida socialsekreterare är kapabla att göra tillförlitliga riskbedömningar och varför barnen inte har omhändertagits är något som ifrågasätts. Socialsekreterare ska agera som statens förlängda arm och om ett barn far illa kan det bidra till att samhället mobiliserar sig och vill se ändringar kring socialtjänstens ansvar och kompetenskrav för socialsekreterare. Ponnert (2007:5ff) menar samtidigt att föräldrarätten är stark i Sverige och att det är svårt att ifrågasätta vårdnadshavares föräldraförmåga utan att först ha sett att barnet har tagit påtaglig skada. Socialsekreterare måste därför klara av att hantera dessa motstridiga krav och behöver motsvara omgivningens förväntningar om de ska få legitimitet. Ponnert (2007:28) beskriver att barn alltmer ses som bärare av rättigheter och därmed även aktörer med rätt till delaktighet och inflytande. Bilden av barn som subjekt och aktörer hänger samman, för om barn ses som subjekt med rättigheter blir de även aktörer med handlingsförmåga. Detta leder till att bilden av att barn är offer ersätts av synen på barn som aktörer. I avhandlingen beskrivs det att det finns risker med att framställa barn som alltför självständiga, då barn behöver gestaltas som sårbara individer i behov av skydd. Även om barns rättsliga ställning har förstärkts är fortfarande föräldrarätten omfattande i Sverige. Exempelvis har socialsekreterare inte lagligt stöd att föra enskilda samtal med barn utan vårdnadshavarens samtycke. Den nya synen på barn har alltså inte löst den intressekonflikt som finns mellan barn och deras vårdnadshavare. Ett LVU kan göras utan föräldrarnas samtycke, men om kriterierna för ett LVU-beslut inte är uppfyllda kan socialsekreterare inte göra mer för barnet än vad föräldrarna godkänner. Socialsekreterare har ändå ansvar för att följa upp hur försummade barn har det även om föräldrarna vägrar åtgärder. I realiteten kan emellertid inte socialsekreterare göra detta så länge vårdnadshavarna saknar vilja att samarbeta och så länge inte nya anmälningar eller ansökningar som kan leda till utredning har inkommit. Detta innebär att föräldrar har relativt mycket motmakt i förhållande till socialsekreteraren så länge det inte har beslutats om LVU (Ponnert 2007:58).

Francesca Östberg undersöker i sin avhandling *Bedömningar och beslut – från anmälan till insats i den sociala barnvården* (2010) hur sorteringen som görs av handläggare i barnvården går till. Östberg (2010:58) gör två studier i denna avhandling och presenterar många resultat av vilka några följer här. Handläggarna på socialtjänsten ser först på allvaret i anmälan: akut situation eller information om övergrepp. Därefter bedöms bland annat trovärdigheten hos barnet och föräldrarna och anmälarens status, till exempel om anmälaren är anonym, privatperson eller professionell. Bland annat dessa faktorer påverkar om det blir en utredning (Östberg 2010:180f). Frivilligideologi beskrivs också vara en viktig del för socialarbetarna i denna studie. Östberg (2010:198f) beskriver att socialsekreterarna stävar efter att det sociala arbetet ska ske frivilligt, det vill säga med föräldrarnas samtycke. Östberg (2010:184) skriver vidare att socialtjänsten tvingas prioritera på grund av resursbrist men även på grund av lagstiftningen och omgivningens förväntningar. Undersökningen visar också att barnet inte är huvudintresset för socialsekreterarna, utan fokus ligger på bland annat föräldrars samarbetssvårigheter, föräldrars gränssättning och missbruk (Östberg 2010:201).

Ponnert (2007:62) skriver i sin avhandling om den behovsriktade skolbildningen. I denna anses det vara avgörande att barn har stabila "psykologiska föräldrar" som kan tillgodose deras behov. Det anses därför vara viktigt att socialtjänsten arbetar för att placeringar ska bli så långa och stabila som möjligt för att barnet och fosterfamiljen ska få en nära känslomässig relation. Den relationsorienterade skolbildningen är den som har haft störst inverkan på den svenska lagstiftningen och där anses det viktigaste vara att bevara det band som barnet har fått till dem det först har knutit an till, vilket vanligen är föräldrarna. Att undvika traumat att separera barn från sina föräldrar eller anknytningspersoner anses därför vara betydelsefullt, varför socialtjänsten bör jobba med hemmaplanslösningar eller åtminstone åtgärder som främjar barnets relation till föräldrarna så länge som de behöver vara separerade (ibid.).

I Inger Kristin Heggdalsvik, Per Arne Rød och Kåre Heggens norska studie *Decision-making in child welfare services: Professional discretion versus standardized templates* (2018) förklaras att det är svårt för handläggare inom barn/ungdom/familj att ta beslut rörande familjerna, då varje fall är unikt. Det beskrivs även vara anledningen till att det är besvärligt att etablera standardiserade mallar inom denna verksamhet. Bakom de beslut som tas vid olika skeden i utredningen finns en osäkerhet gällande om nödvändig information har inhämtats och kategoriserats samt om risk- och skyddsbedömningar är tillförlitliga. Även handläggare är

unika individer och hanterar situationer olika beroende på deras attityder och hur mycket erfarenhet de har (Heggdalsvik, Rød & Heggens 2018:527).

2.2.3 Föräldraskap

Gemensamma strategier gällande barnuppfostran är ovanligt framförallt i ett mångkulturellt samhälle där föräldrar anses ha rätten att bestämma vad som är det bästa för deras barn. Detta skriver Deborah Daro i sin artikel *A Shift in Perspective: A Universal Approach to Child Protection* (2019:18). När policy-makers försöker sätta gemensamma standarder så behöver de balansera tre värden: barns säkerhet, barns möjlighet till utveckling och föräldrars bestämmanderätt. Att styra föräldrar uppfostringstekniker är kontroversiellt och kan leda till rimliga rättsliga och normativa meningsskiljaktigheter (ibid).

Tianna N. Gibbs skriver i sin artikel *Paper Courts and Parental Rights: Balancing Access, Agency, and Due Process* (2019:568) att inom föräldrars rättigheter innefattas även skyldigheter. Rättigheten att bli erkänd som ett barns förälder och få bestämmanderätt över barnet innebär även ett ansvar att sörja för barnet. Domstolsbeslut rörande vem som erkänns som förälder och därmed får bestämmanderätt och ansvar för barnet, påverkar direkt barnets livskvalitet och generella välmående. Även om barnets röst ofta tenderar att försvinna vid dessa beslut riskeras deras fysiska, psykiska och emotionella välmående vid varje dom beroende på vem som får dessa rättigheter och skyldigheter (ibid).

Anna Singer skriver i sin avhandling *Föräldraskap i rättslig belysning* (2000), att det antas att den biologiska föräldern älskar barnet högst och att den därför alltid kommer att tillgodose principen om barnets bästa. Hon menar att utformningen av föräldraskapets rättsföljder har sin utgångspunkt i det biologiska föräldraskapet och de har fullt ansvar att tillgodose barnets behov och intressen, vilket både visar sig i föräldrars rättigheter och skyldigheter. Singer (2000:24) ifrågasätter dock att de biologiska föräldrarna alltid sätter barnets bästa i främsta rummet, utan att det ibland kan vara bäst för barnet att föräldrarna inte har det ansvaret. Att ha biologiskt släktskap som grund för föräldraskap kan hjälpa barnet att få en känsla av ursprung men kan betyda att behovet av omvårdnad inte tillgodoses fullt ut. Ett problem kan i vissa fall uppstå då fastställandet av föräldrastatus sker på en grund som möjligen bara tillfredsställer ett av barnens behov, som kännedom om ursprung, trots att föräldrafunktionerna bäst hade uppfyllts om kriterierna låg i förmågan och viljan att vara förälder (Singer 2000:382). Barns rätt att få

sina behov tillgodosedda begränsas av att det inte alltid är den som är bäst lämpad härför som har skyldigheten, utan den som har rättslig föräldrastatus. Det är enbart i undantagsfall som någon annan än den biologiska föräldern kan tilldelas rättsligt vårdnadsansvar (Singer 2000:437). Barns rätt till umgänge med sina föräldrar har under senare år just kommit att ses som en rättighet för barnet. Det är dock bara den förälder som vill träffa barnet som kan begära umgänge och få till stånd verkställande och därav är det mer rättvisande att beskriva det som rätten för den icke sammanboende föräldern att spendera tid med barnet. Den rätten kan dock inskränkas i det fall då umgänget inte bedöms vara till fördel för barnet. Singer (2000:453f.) menar därför att det bör beskrivas som en ömsesidig rättighet för barn och föräldrar att umgås.

3 Teori

I detta avsnitt presenteras teorier som kommer användas vid analysering av studiens resultat. För att analysera socialsekreterarens roll kommer Michael Lipskys teori om *gräsrotsbyråkrati* att användas. Handlingsutrymme är ett begrepp som tagits upp inom Lipskys teori och för att få en djupare förståelse för vad handlingsutrymmet innebär förklaras det under rubriken *handlingsutrymme*. Under denna rubrik utvecklas dessutom de svårigheter som socialarbetaren kan uppleva och maktaspekten i rollen som socialarbetare.

3.1 Gräsrotsbyråkrati

Begreppet *gräsrotsbyråkrati* syftar till att beskriva de yrken som finns inom samhällsservice, till exempel polisen, skolan, välfärdssystemet och andra myndigheter där majoriteten av de anställda har stort handlingsutrymme beträffande fördelningen av förmåner och sanktioner. De arbetare som har den typen av handlingsutrymme som beskrevs ovan kallas *gräsrotsbyråkrater* (Lipsky 2010:3). Den position som gräsrotsbyråkrater har möjliggör för dem att regelbundet skapa policy men med respekt för hur det påverkar medborgarna. Gräsrotsbyråkrater skapar policys på två relaterade sätt. Först genom att de har stort handlingsutrymme när de tar beslut rörande de egna klienterna och sedan genom att deras handlingar tillsammans styr hur verksamheten beter sig (Lipsky 2010:13). Samtidigt styrs gräsrotsbyråkrater av lagar, regler och normer etablerade av politiker och administrationen. Lagar, regler och normer har ändå störst inverkan på arbetet och det är anledningen till att arbetet är så pass standardiserat. Reglerna och lagarna kan dock vara motsägelsefulla och de förändras ofta (Lipsky 2010:14). Gräsrotsbyråkrater har rutiner som ska följas för att säkerställa en rättssäker och rättvis hantering av individer. Rutinerna kan också bidra till att gräsrotsbyråkraterna har en giltig ursäkt att vara oflexibla och därigenom inte använda sitt handlingsutrymme (Lipsky 2010:101). Lagar och interna rutiner kan även användas till att skydda gräsrotsbyråkrater från klienters påtryckningar och hot, då de kan fransäga sig sitt ansvar genom att hänvisa till lagarna (Lipsky 2010:149). Trots att lagar och rutiner begränsar handlingsutrymmet finns det gräsrotsbyråkrater som tar till alla möjliga medel för att hjälpa människor som de anser behöver det. De ignorerar regler som är rigida då de känner ett yrkesmässigt ansvar att se till klientens bästa (Lipsky 2010:229). Att finna en balans mellan att å ena sidan följa regler och lagar och att å andra sidan vara flexibel, är en svårighet som finns i gräsrotsbyråkraternas arbete (Lipsky 2010:15).

Gräsrotsbyråkrater kritiseras ständigt för sin oförmåga att leverera adekvat service. Samtidigt är deras arbetsförhållanden bristfälliga då det aldrig finns tillräckliga resurser till de arbetsuppgifter som de ombeds utföra. En annan svårighet i deras arbetssituation är, att de mål som myndigheten arbetar för att möta tenderar att vara ambitiösa, vaga och motsägelsefulla (Lipsky 2010:27f.). Gräsrotsbyråkrater upplever ofta att deras personliga arbetsprestation inte är tillräcklig, trots att en av anledningarna till att det inte fungerar ligger i omständigheterna kring arbetsuppgifterna och alltså inte beror på ett personligt misslyckande. De arbetar ibland även under fysiska hot och de behöver alltid etablera en auktoritär roll när de möter klienter. Men även utan hotet om våld befinner de sig i en arbetssituation som brukar maximera förekomsten av stress (Lipsky 2010:31f.).

3.2 Handlingsutrymme

En utmaning som socialarbetare möter är att de behöver sätta sig in i olika människors livssituationer och samarbeta med individer för att hitta lösningar på deras problem. Det sociala arbetet möjliggör för handläggarna att använda sin initiativförmåga men arbetet inskränks av ramar som begränsar uppdraget. Detta tillsammans beskriver socialarbetarens handlingsutrymme. Gräsrotsbyråkratens uppdrag är att föra samman klientens behov med organisationens arbetsbeskrivning och se till att båda parter anser att arbetet har utförts på ett adekvat sätt. Organisationens arbetsbeskrivning kan på så vis påverka socialarbetarens handlingsutrymme och det kan också andra faktorer som rutiner, professionella tolkningar och traditioner. Svensson, Johnsson och Laanemets (2008:15ff.) skriver att handlingsutrymmet dock utnyttjas på olika sätt beroende på vilken erfarenhet socialarbetaren i fråga har, men personer från samma arbetsplats tenderar att använda det relativt likt. När socialarbetare möter dilemmat att antingen följa reglerna eller göra det som blir bäst för klienten finns det fyra olika vägar att välja på. Första alternativet är att följa organisationens riktlinjer som de är. Andra alternativet är att försöka göra en förändring inifrån genom att ta upp problemet med chefer och arbeta för att vidga det befintliga handlingsutrymmet. Tredje alternativet är att arbeta för att vidga handlingsutrymmet utifrån, till exempel genom opinionsbildning. Sista alternativet är att hitta en lösning som går runt reglerna utan att uppmärksamma problemet (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008:25f.).

I samspelet mellan människor finns det alltid makt (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008:69). Det arbete som en socialarbetare utför innebär alltså makt och ansvar (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008:106). Det sociala arbetets utförare innehar en makt som benämns som vårdande makt. Den vårdande makten innebär att socialarbetaren anses veta vad som är bäst för den enskilda klienten och för samhället (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008:179). Makten möjliggör även ett tolkningsföreträde för socialarbetaren som medför att denne har rätt att tolka det klienten berättar men också att förklara hur saker och ting är. Socialarbetaren ska använda sin makt för att svara på samhällets krav och individens behov. Makten kan på många sätt vara positiv då den kan ge klienter möjligheter, men det betyder även att socialarbetaren har makt att göra ingripanden som missgynnar klienten (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008:69).

4 Metod

I detta kapitel redogörs för metodval (metodologiska överväganden). Därefter förklaras studiens urval och urvalsprocess. Efter detta diskuteras metodens tillförlitlighet genom begreppen reliabilitet och validitet och sedan beskrivs hur resultatet har bearbetats och analyserats. Avslutningsvis presenteras forskningsetiska principer och resonemang kring hur dessa krav tillgodosågs.

4.1 Metodologiska överväganden

Denna uppsats har en kvalitativ forskningsansats i form av intervjuer vars utgångspunkt ligger i en fallstudie där domstolsprotokoll och IVOs utredning används som underlag. Uppsatsens syfte är att undersöka handläggares, inom socialtjänsten, syn på fallet "Lilla hjärtat". Insamlingsmetoden som användes var intervjuer, då syftet var att ta del av personers tankar och erfarenheter. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015:53) skriver att intervjuer är den bästa metoden för detta. Intervjuer kan bidra med ett rikt material då respondentens språkbruk, normer, emotioner och även det som tas för givet kommer fram. Det finns emellertid även svagheter med att använda intervju som metod, till exempel kan en utsaga lämna mycket tolkningsutrymme och det är inte säkert att man tolkar respondenten rätt (ibid.). Denna brist försökte minimeras genom att upprepa hur det som intervjupersonen sagt tolkats för att se om det stämde med vad personen menade. En annan brist är att intervjuer är ett resultat av ett samtal under vissa specifika omständigheter, där det som sägs kan ha andra syften än vad intervjuaren har planerat eller förstår (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015:53). Det hade varit fördelaktigt att kompletterat med en dokumentationsstudie eller observation i en annan kontext.

Inför intervjuerna ombads respondenterna att läsa den fallstudie som skapats om fallet "Lilla hjärtat" och som kan läsas i uppsatsens inledning. Att använda en fallstudie som metod, beskriver Sharan B. Merriam (1994:9), kan vara bra om forskaren vill få fram djupare insikter om en viss situation och hur respondenterna tolkar denna. Fokus i en fallstudie ligger i att upptäcka istället för att bevisa. Syftet med studien var inte att bevisa någonting utan att analysera hur respondenterna tolkade fallet "Lilla hjärtat", varför denna metod befanns vara lämplig för ändamålet. Merriam (1994:46f) beskriver att en fördel med att använda sig av en fallstudie är att det möjliggör för forskaren att studera komplexa enheter som består av multipla variabler

som kan vara viktiga för att förstå den valda situationen. En nackdel med denna metod är dock att den kan få läsaren att tro att fallstudien redogör för helheten av situationen, när den egentligen bara utgör en del. Av detta skäl är det viktigt att poängtera att empirin i denna studie endast utgår från ett fåtal handläggares uppfattning om situationen och inte besvarar alla aspekter kring fallet.

Under intervjuerna ställdes frågor utifrån olika teman och frågorna har anpassats efter hand. De teman som användes var följande: missbruk, kompetens, lagstiftning, anknytning samt övrigt. Att anpassa frågor efter hand leder till att intervjuaren kan få en bredare och mer nyansrik bild av fenomenet än om det enbart använts ett standardiserat frågeformulär (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015:38). Denna studie har alltså haft semistrukturerade intervjuer för att samla in empiri. En semistrukturerad intervju följer vanligtvis en intervjuguide men är trots intervjuguiden flexibel i frågor och ordningsföljden på frågorna. En sådan intervju kan vara bra om man är flera forskare eller intervjuar många olika personer (Bryman 2018:563f). Det vanligaste i fallundersökningar är även att intervjuerna inte är välstrukturerade (Merriam 1994:88). Målet var att intervjupersonerna skulle känna att de kunde prata fritt och reflektera kring sina egna åsikter och tankar utifrån de ställda frågorna. Här föreligger dock en risk, nämligen att intervjupersonen kommer ifrån ämnet. För att förhindra detta skapades ett grundmaterial utifrån de teman som tidigare nämnts.

Intervjuerna genomfördes via video-forumet Zoom på grund av restriktionerna och råden som finns till följd av den rådande pandemin covid-19. Att hålla intervjuer via videolänk har fördelar och nackdelar. Fördelarna med att intervju över Zoom är att ingen behöver resa någonstans för att medverka, vilket medförde att personer från flera olika städer i Sverige intervjuades. En nackdel är att det kan vara svårare för respondenterna att öppna upp sig och tala avslappnat över Zoom, bland annat på grund av att det kan bli fördröjningar som kan leda till att man kommer av sig. Samtidigt befann sig de flesta respondenterna i en trygg miljö när intervjuerna ägde rum, nämligen hemma hos sig själva, vilket hade varit svårare att organisera utan Zoom. Det möjliggjorde att respondenterna kunde prata ostört och att ingen på arbetsplatsen nödvändigtvis behövde känna till att de blev intervjuade. Detta kan ha lett till att intervjupersonerna har känt sig ännu mer bekväma. Bekvämligheten synliggjordes i att många av respondenterna använde svordomar och i övrigt använde ett avslappnat språk. Att de brukade svordomar kan även vara ett tecken på att fallet väcker känslor. De flesta intervjuerna gick bra att genomföra via Zoom, men i de fall tekniken ej fungerade utfördes intervjun istället via telefon. En nackdel med

användningen av telefon, utan video, är att det kan vara svårare att läsa av personer eftersom kroppsspråk och gester uteblir.

Studien undersökte socialsekreterarnas uppfattning av begreppen barnrätt och föräldrarätt. Inför intervjuerna valdes avsiktligt att inte redogöra för en entydig definition av vad begreppen innebär. Syftet var att höra hur intervjupersonerna beskrev och använde respektive begrepp för att få deras perspektiv på ordens innebörd. Ändamålet med studien var inte att ge ett rättsvetenskapligt resonemang om begreppen utan istället ta del av intervjupersonernas uppfattningar om vad barnrätten respektive föräldrarätten innebär med utgångspunkt i fallet. Att definiera barnrätt och föräldrarätt juridiskt hade tagit för mycket plats inom ramen för denna uppsats. Det finns också en risk att det hade fått intervjupersonerna att tänka mer på hur de använder begreppen, istället för att använda begreppen som de vill när de talar om fallet. Resultatet av tillvägagångssättet visade att intervjupersonerna delade samma bild av vad barnrätten respektive föräldrarätten innebär. Föräldrarätten beskrivs som föräldrars rätt till sina barn. Barnrätten beskrivs som barnets bästa, barnets vilja, barnets rätt till skydd samt barnets rätt att komma till tals.

4.2 Urval

Som tidigare nämnts är intervjupersonerna i studien socialarbetare som arbetar eller har arbetat som handläggare inom barn/ungdom/familj och sju personer inom det fältet intervjuades. Inledningsvis skickades mail till socialkontor i olika kommuner men responsen på mailen var, att de hade för hög arbetsbelastning. För att finna intervjudeltagare kontaktades personer i det egna nätverket som själva arbetar eller känner någon som arbetar inom socialtjänsten. Även intervjupersonerna tillfrågades om de kände fler som kunde tänka sig att delta i studien. En fördel med detta tillvägagångssätt är att personer i ens bekantskapskrets är mer benägna att delta då de har en relation till någon av intervjuarna. En nackdel kan vara att det blir en liten spridning i svaren. Intervjupersonerna arbetar emellertid i sex olika kommuner och har dessutom olika lång erfarenhet inom området, allt från ett och ett halvt år till över 30 års erfarenhet. Att personerna arbetar i olika delar av Sverige och har olika lång arbetserfarenhet kan ge en viss bredd i undersökningen jämfört med om alla arbetade på samma socialkontor.

Undersökningen har ett målstyrt urval, vilket Bryman beskriver används när syftet är att plocka ut deltagare och fall som bäst kan besvara de forskningsfrågor som har formulerats (2018:496). I samband med ett målstyrt urval väljer man individer, platser och organisationer utifrån det som är mest relevant för att bidra med förståelse för en social företeelse. Anledningen till att ett målstyrt urval valdes berodde på avsikten att finna professionella inom området som besitter den kunskap och erfarenhet som eftersträvas för att det empiriska materialet framgångsrikt skulle kunna besvara forskningsfrågorna. Bryman (2018:832) skriver att ett snöbollsurval är när forskaren tar kontakt med individer, som i sin tur tar kontakt med ytterligare individer. Därmed kan denna uppsats anses ha ett snöbollsurval. Kriterierna för att delta i undersökningen har varit att intervjupersonerna arbetar eller har arbetat som någon slags handläggare inom barn/ungdom/familj på en socialtjänst. Nedan presenteras studiens respondenter i en tabell där alias och arbetserfarenhet på socialtjänsten inom barn/ungdom/familj kan utläsas.

Intervjuperson:	Alias:	Antal år som handläggare inom barn/ungdom/familj:
1	Ella	7
2	Alice	3
3	Maja	1,5
4	Johanna	6
5	Maria	31
6	Olivia	7,5
7	Kristina	12

4.3 Metodens tillförlitlighet

I detta avsnitt diskuteras studiens tillförlitlighet utifrån begreppen validitet och reliabilitet. Begreppen validitet och reliabilitet har anpassats inom kvalitativ forskning till begreppen extern och intern validitet samt extern och intern reliabilitet (Bryman 2018:465f), varför dessa begrepp kommer att användas för att tolka tillvägagångssättet i studien.

Det är viktigt att fokusera på syftet med undersökningen om man vill att undersökningen ska ha hög validitet, det vill säga att man undersöker det man avser att undersöka (Bryman 2018:72). Det har gjorts bland annat genom att säkerställa att intervjuguiden stämmer väl överens med forskningsfrågorna, således har intervjuguiden varit betydelsefull för vår undersöknings validitet. Eftersom intervjupersonerna arbetar inom olika kommuner och har olika lång erfarenhet inom området bör dessa faktorer öka generaliserbarheten av resultatet. Förhoppningsvis ger det en bättre bild av handläggare inom barn/ungdom/familj som en grupp än om intervjupersonerna arbetat i samma kommun eller till exempel om alla intervjupersoner hade varit nyutexaminerade socionomer som nyligen börjat arbeta. Att studien är generaliserbar betyder att den har extern validitet, vilket kan vara svårt att uppnå i en kvalitativ studie då urvalet är mindre (Bryman 2018:465f). Även om bredden i intervjupersonernas bakgrund ökar generaliserbarheten av studien går det ändå inte att säga att den har hög extern validitet, med tanke på det låga antalet intervjupersoner som medverkat. Teorin har ändrats ett flertal gånger så att den passar väl med empirin, vilket gör att studien har god intern validitet. Bryman (ibid.) beskriver intern validitet som att teorin och empirin är samstämmig.

Då uppsatsen påbörjades fanns redan en bild av fallet samt socialtjänstens och rättens agerande genom media. När händelsen undersöktes grundligare användes även information från IVOs granskning av socialnämndens agerande och ett flertal domar. Detta kan ha medfört en kritisk förförståelse av socialtjänstens agerande innan arbetet med intervjuerna och analysen påbörjades. Det är omöjligt att utesluta att det på något sätt skulle ha påverkat analysen, men vid utformandet av intervjuguiden kontrollerades noga att frågorna inte var kritiskt laddade utan gav intervjupersonerna möjlighet att tycka fritt om socialtjänstens agerande. Under analysen tilläts även empirin styra och det gjordes inga egna tolkningar som inte var tydligt kopplade till det material som intervjuerna gav. Detta är nödvändigt att tänka på om man vill ge uppsatsen hög reliabilitet. Hög reliabilitet betyder att undersökningen är tillförlitlig, det vill säga att resultatet av en undersökning blir likadant om man gör om undersökningen en gång till (Bryman 2018:72). Extern reliabilitet syftar till i vilken utsträckning man kan göra om en undersökning, medan intern reliabilitet handlar om att forskarna beslutar om hur de ska tolka det som sägs eller syns i undersökningen (Bryman 2018:465). Om man utgår från hur Bryman (2018:465f) beskriver intern validitet kan man uppfatta det som att det är viktigt för studiens tillförlitlighet att forskaren tolkar materialet rätt och inte låter förutfattade meningar påverka analysen. Undersökningen borde ha goda möjligheter att göras om i liknande sammanhang/arbetsplatser vilket då innebär att den kan anses ha hög extern reliabilitet.

4.4 Bearbetning och analys

Alla intervjuer spelades in med intervjupersonernas tillåtelse. Detta gjordes för att intervjupersonernas utsagor skulle komma ihåg i sitt sammanhang och så korrekt som möjligt. Efter varje intervju transkriberades ljudupptagningarna i så nära anslutning till intervjutillfället som möjligt. Transkribering av materialet är fördelaktigt då forskarna lär känna det material som de senare kommer att tolka (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015:51). Transkribering bör ske i så nära anslutning som möjligt till den faktiska intervjun eftersom man kommer ihåg vad som sades och hände bättre än om man väntar med att transkribera (Öberg 2015:63). Materialet lästes ett flertal gånger för att få en tydlig bild av det innan det var dags för sortering och reducering. När materialet sorterades, reducerades och analyserades användes en tematisk analys som Bryman (2018:684) förespråkar. Det innebär att man är beroende av kodning som ett medel för att urskilja teman i materialet (ibid.). Vad som avses med teman är en kategori som identifieras av analytikern utifrån den data som samlats in. Temat är kopplat till forskningens syfte och bidrar till att forskaren får en ökad teoretisk förståelse av datan (Bryman 2018:703). Först provades att koda materialet i några teman, men det märktes snabbt att det inte gav så många intressanta spår att följa upp. Därefter studerades olika teorier där "gräsrotsbyråkrati" av Lipsky, begreppet "handlingsutrymme" samt tidigare forskning hittades. Detta ledde till att empirin undersöktes och teman som hur handläggarna ser på sitt handlingsutrymme, vad intervjupersonerna beskriver som rätt och fel i hanteringen av fallet och hur handläggarna diskuterade föräldrarätt och barns rätt identifierades. Även jämförelser fram och tillbaka mellan studiens frågeställning, tidigare forskning och teori samt det empiriska materialet medförde ändringar i de olika avsnitten så att de blev väl sammankopplade till varandra. I analysavsnittet visades hur tidigare forskning och teorier är till hjälp att förstå materialet, vilket i slutändan besvarar uppsatsens forskningsfrågor. Ett alternativ hade varit att använda sig av förutbestämda koder, även kallat pre-coding", men det är inte vanligt i kvalitativa studier (Bryman 2018:313). Valet att inte använda pre-coding berodde dels på att det inte är något som beskrivits passa kvalitativa studier och dels på risken att missa något i materialet som är av värde för undersökningen på grund av att det inte kunnat placeras in i den förutbestämda kodningen.

4.5 Etiska överväganden

Vetenskapsrådet (u.å:5) belyser att det finns ett krav, kallat forskningskravet, som betyder att samhället och samhällets medborgare har ett berättigat krav på att forskning bedrivs och att åtkomliga kunskaper utvecklas och fördjupas samt att metoder förbättras. Samtidigt har även samhällets medborgare ett krav, kallat individskyddskravet, på att skyddas mot otillbörlig insyn i exempelvis deras levnadsförhållanden. Individer får inte heller utsättas för psykisk eller fysisk skada, förödmjukelse eller kränkning. Forskare måste alltid väga värdet av det förväntade kunskapstillskottet mot möjliga risker och negativa konsekvenser för berörda undersökningsdeltagare/uppgiftslämnare och eventuellt för tredje person innan de bestämmer sig för att bedriva en forskningsstudie. Kunskapstillskottet från denna studie bedöms bidra till en ökad inblick i hur handläggare inom socialtjänsten ser på fallet "Lilla hjärtat" och de dilemman som uppstått i fallet. Eftersom studien är begränsad och på kandidatnivå kommer den inte tillföra en tillräckligt bred och nyanserad bild för att det skulle ha varit värt att genomföra studien om intervjupersonerna riskerade några negativa konsekvenser. Uppfattningen är att de uppgifter som deltagarna ombads lämna inte kan bedömas ge otillbörlig insyn eller utsätta deltagarna för psykisk eller fysisk skada, förödmjukelse eller kränkning. Undersökningen innebar en diskussion om Esmeralda som tredje part där hennes levnadsförhållande och vad som inträffade i hennes liv berördes. Alla uppgifter som diskuterades är emellertid offentliga handlingar och därför är det inte otillbörlig insyn i en individs liv.

Vetenskapsrådet (u.å:6) beskriver att det även finns fyra allmänna huvudkrav på forskning: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Informationskravet innebär till att forskare måste informera alla berörda parter om syftet med forskningen (Vetenskapsrådet u.å:7). Detta krav tillgodosågs genom att skicka ut information på mail till alla deltagarna innan intervjuerna genomfördes. Informationen innehöll forskningens syfte, hur undersökningen skulle genomföras, att deltagandet var frivilligt samt när forskningsresultaten skulle redovisas. Samtyckeskravet betyder att deltagarna i undersökningen själva ska ha rätten att bestämma om de vill delta eller inte och de har även rätt att hoppa av undersökningen när som helst (Vetenskapsrådet u.å:9f). Samtyckeskravet tillgodosågs genom att informera deltagarna före intervjun att medverkan var frivillig. Med konfidentialitetskravet avses att alla personuppgifter i undersökningen ska ges största möjliga konfidentialitet och förvaras så att inte obehöriga kan komma åt dem (Vetenskapsrådet u.å:12). Detta har tagits hänsyn till genom att alla deltagare givits alias och andra personuppgifter tagits

bort från texten samt att materialet inte lämnats framme för obehöriga att se. Sista kravet som Vetenskapsrådet (u.å:14) framför är nyttjandekravet som innebär att uppgifter som samlats in om enskilda personer bara får användas för forskningens ändamål. Detta krav har givetvis följts.

4.6 Arbetsfördelning

Målet vid författandet av denna uppsats har varit, att i den mån det gått, skriva tillsammans. På grund av den rådande pandemin har restriktioner medfört begränsningar i att mötas fysiskt. Alla möten har därför skett via Zoom. Då studien har utförts under en begränsad tid har arbetet behövt effektiviseras varför avsnitten “metod” och “tidigare forskning” delats upp och inte skrivits gemensamt. Detta gäller även transkribering av intervjuerna. Alla delar i studien har dock bearbetats och korrigerats tillsammans för att uppnå en samstämmighet i uppsats. Inledning, teori, intervjuer, kodning av empiri samt analys har utförts tillsammans. Uppsatsen bör därför betraktas som ett gemensamt arbete.

5 Resultat och analys

I följande avsnitt kommer resultat och analys att presenteras integrerat. Avsnittet är uppdelat i fyra delar. I avsnittet *Det komplexa sociala arbetet* redogörs för respondenternas erfarenheter och åsikter angående det sociala arbetet och dess handlingsutrymme. I det andra avsnittet, *Föräldrars rättigheter*, förs en diskussion angående om föräldrars rätt till sina barn är starkare än barnets bästa samt föräldrars påverkan på socialtjänstens arbete. I det tredje avsnittet, *Har rätten gjort rätt?*, redovisas respondenternas uppfattningar beträffande rättsväsendets ansvar och kompetens i barnärenden samt hur domstolsbeslut påverkar socialsekreterare. I det sista avsnittet, *Lagar som begränsar handlingsutrymmet*, framförs och diskuteras lagändringar gällande drogtest, anknytning och uppföljning.

5.1 Det komplexa sociala arbetet

Merparten av respondenterna beskriver det sociala arbetet inom barn/ungdom/familj som komplext på många sätt. Maria beskriver komplexiteten i arbetet på följande vis:

Det är lite så för oss som jobbar med barnärenden i socialtjänsten, att gör vi ingenting, då är det fel. Gör vi något är det också fel. Och att situationen är alltid väldigt komplex.

Maria bekräftar därmed det Lipsky (2010:27f) framfört om att gräsrotsbyråkrater ständigt får ta emot kritik angående sin arbetsprestation. Alice, Johanna och Maria hävdar att ett av de svåraste arbetena som finns, är att jobba med barnutredningar. Respondenterna visar en viss förståelse för socialsekreterarna i fallet på grund av just komplexiteten som det innebär att arbeta inom arbetsområdet. De beskriver att det finns brister från socialtjänstens sida i hanterandet av fallet ”Lilla hjärtat” men att det ”säkert” finns förklaringar till vissa av dessa brister. Varför socialsekreterarna gjorde som de gjorde och tog de beslut de tog vet bara socialtjänsten i fråga och det är inget de kan redogöra för i och med sekretessen. Intervjupersonerna menar att socialsekreterare inom barn/ungdom/familj har en roll som är komplicerad då det finns många faktorer att ta hänsyn till, bland annat lagar, tidsramar, domstolsbeslut och handlingsutrymme. Beror komplexiteten på att handlingsutrymmet är för stort eller för litet? Är det för svårt att ha handlingsutrymme? Är det handlingsutrymmet som gör att barn far illa eller har andra faktorer och aktörer avgörande betydelse?

5.1.1 Olika inställningar till handlingsutrymmet

Intervjupersonerna Ella, Olivia, Alice och Kristina beskriver socialsekreterares handlingsutrymme som stort och menar att det handlar om att man *vill* använda sitt handlingsutrymme och att man vet *hur* man kan använda det. Beroende av arbetserfarenhet utnyttjas handlingsutrymmet olika (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008:15ff.). I denna studie kan dock ingen korrelation utläsas mellan respondenternas syn på sitt handlingsutrymme och deras arbetserfarenhet, men studien är begränsad vilket gör att resultatet inte har hög generaliserbarhet. Alice anser att Esmeraldas socialsekreterare inte har använt sig av det handlingsutrymmet de har. Kristina framställer socialsekreterares handlingsutrymme som stort men svårt:

...det kräver en stor skicklighet. Det är många aktörer som man ska navigera mellan.

Ella menar dock att det finns en del saker som begränsar handlingsutrymmet. Hon berättar att det finns lagar, BBIC och barnkonventionen som socialsekreterare måste förhålla sig till, vilket bekräftas av Lipsky (2010:14). Tvärt emot de andra intervjupersonerna berättar Johanna att hennes handlingsutrymme är ytterst begränsat, vilket hon beskriver som mestadels positivt. Johanna påpekar att det är svåra och jobbiga beslut som ska tas och hon upplever att det är skönt att inte behöva fatta sådana beslut på egen hand. Lipsky (2010:149) skriver att socialsekreterare kan frånsäga sig sitt ansvar genom att hänvisa till lagar och rutiner och därigenom skydda sig själv från klientens påtryckningar. Johanna vågar dock utnyttja sitt handlingsutrymme vad gäller det praktiska arbetet genom att styra var möten ska ske och hur hon ska inhämta information. Olivia framhåller att handlingsutrymmet är stort när tvångsvård används men att det begränsas i frivillig vård. Detta instämmer Maja och Maria i, varefter Maria uttrycker en känsla av vanmakt över det:

... socialtjänstens handlingsutrymme är ju helt klart begränsat på många sätt. Sen vet jag inte riktigt hur det hade sett ut om vi hade haft ett större handlingsutrymme. Men jag tycker fortfarande att det som är svårast är där man ser att en insats skulle kunna förändra för barnets skydd, trygghet och så men där föräldrarna säger nej.

Maria menar att det är många familjer som hade kunnat få hjälp om föräldrarna samtyckt eller om socialtjänstens handlingsutrymme varit större. Det Maria gör är att belysa ett dilemma, att som socialsekreterare vilja göra mer för klienten än vad det finns handlingsutrymme till

(Svensson, Johnsson & Laanemets 2008:25f). Den som innehar makt har “makt att ge klienten möjligheter” skriver Svensson, Johnsson och Laanemets (2008:69). Alice säger sig besitta denna makt i form av halvtvång/mellantvång och förklarar det på följande vis:

Sen och andra sidan finns det ju den här frivilligheten så du kan ju också i vissa fall, där föräldrar bara har sitt bästa i åtanke, så kan man också säga att “om du inte gör det här så kommer vi ansöka om lvu” och då kan föräldrarna ändå säga “ja okej” så då är det ju fortfarande en sol-placering men ja.

Barn som befinner sig i riskfyllda situationer är inte hjälplösa då socialsekreterare kan använda sin makt. Dilemmat som Maria tidigare beskrivit är något som Alice hittat en lösning på. Om en socialarbetare känner att hen blir låst av organisationens regler och inte har något handlingsutrymme för att agera i överensstämmelse med klientens bästa finns det fyra tillvägagångssätt enligt Svensson, Johnsson och Laanemets (2008:25f). Alternativ ett är att följa de befintliga riktlinjerna/rutinerna. Alternativ två är att försöka göra en förändring i organisationen och på så vis vidga handlingsutrymmet. Alternativ tre innebär istället att vidga handlingsutrymmet utifrån, genom opinionsbildning. Det fjärde alternativet är att kringgå regler utan att uppmärksamma problemet (ibid.). Att använda halvtvång skulle kunna tolkas som att använda alternativ fyra, att lösa dilemmat genom att kringgå regler. Socialsekreterarnas “regel” i detta exempel är att ingen insats kan ges utan föräldrars samtycke (om det inte föreligger LVU-grunder). Somliga respondenter menar att det är möjligt att kringgå denna regel för klientens (barnets) bästa, utan att uppmärksamma att det är ett problem. Hade respondenterna önskat en förändring hade de istället kunnat använda sig av alternativ två eller tre. Alice är inte ensam om att beskriva att halvtvång eller mellantvång finns inom ramen för hennes handlingsutrymme. Maja menar att ju mer man vet om familjen sedan tidigare desto större är makten och därmed utrymmet att använda mellantvång:

Om man har så pass hög oro som man har i det här fallet och familjen inte deltar, så kan man kanske säga att “deltar inte ni så kommer vi göra på det här viset”. Man kan uttrycka sig mer så om man har mer kännedom.

Även Olivia anser att man kan använda sig av halvtvång i vissa situationer:

Jag tänker att, vi kan ju ofta liksom använda oss av lite sådär halvtvång typ “du borde göra det här för det ser bra ut”. Det kan ju också vara att ta emot behandling. Vi kan

ju hjälpa föräldrar i att kanske ta emot stöd om det är familjebehandling eller missbruksbehandling, men vi kan ju inte tvinga dem till det.

Maria är kritisk till att använda sin makt för att tvinga någon till någonting då hon anser att det ger ett dåligt resultat på insatsen. Hon säger att för att nå förändring behöver individen känna att hen behöver och vill förändras. Istället förespråkar Maria motivationsarbete och ser tvång som en sista utväg:

... det är svårt att skydda barnen när föräldrarna inte samtycker till insatser, vård och kriterierna till tvångsvård inte kan anses vara uppfyllda. Det är ju mycket det som är vår utmaning i socialtjänsten och det är mycket där våra skills i motivationsarbete kan komma till sin rätt. Att motivera föräldrar att kunna ta emot insatser utan att känna att de har gjort fel... Och att få föräldrarna med för det är det som bäst gagnar barns behov och att vi måste ägna rätt så mycket tid och kraft åt det... Och har vi tid på oss att göra det här motivationsarbetet så ska vi göra det. Har vi inte det, ja men då kanske vi får nöja oss med tvång.

Maria poängterar ytterligare en faktor, tidsbrist, som inskränker på handlingsutrymme och det är även något som Ella och Olivia lyfter i sina intervjuer. Lipsky (2010:27f.) skriver att bristfälliga resurser leder till att arbetet inte utförs på det vis som det borde. Intervjupersonerna menar att antalet ärenden är för många i förhållande till den tid som finns per ärende. Alice förklarar att en utredning i teorin ska vara klar på fyra månader men att det i praktiken inte alltid går till så på grund av den mänskliga faktorn. Om tidsbristen är en faktor som försvårar eller går ut över klienterna kan socialarbetare göra en förändring utifrån de fyra alternativen som Svensson, Johnsson och Laanemets (2008:25f) skriver om. Maria nämner också den höga personalomsättningen som ett problem inom socialtjänsten och framförallt när man arbetar med barnärenden då de är svåra. Olivia berättar vad hon tror att personalomsättningen beror på:

Det tänker jag handlar om att trycket är för stort. Att folk som har jobbat ett par år är så här att "det här tempot pallar jag inte med. Jag kan göra annat liksom". Medans nyexade, man tar det jobbet som man får och tycker att det är spännande liksom, men när man har jobbat ett par år så pallar man inte mer. Jag gjorde ju inte det, jag gick till barnsekreterare för att jag tyckte det var fruktansvärt att jobba med utredning.

Kristina håller med Maria och Olivia om att det är ett svårt och stressigt arbete:

... nu är ett utredningsarbete inom socialt arbete inte så populärt och tyvärr blir det ofta så att det är när man är nyutexad som man får ett sånt jobb och provar. Och det är jättejättesvåra jobb och väldigt stressiga jobb. Sen blir det att man kanske är kvar i några år sen väljer man att sluta för det är för högt tempo och man orkar inte riktigt.

Det svåra och tidskrävande arbetet som socialsekreterarna står inför är något som påverkar handlingsutrymmet och därmed resultatet av deras arbete. Svensson, Johnsson och Laanemets (2008:15ff) skriver att handlingsutrymmet är mer begränsat i början av karriären och det menar Kristina beror på att det sociala arbetet inte är "inkorporerat" i socialarbetaren än. Olivia och Johanna nämner att det som är problematiskt och förvärrar situationen är att nyexaminerade inte får någon inskolning, introduktion eller stöttning. Att handläggare inom barnomsorg känner sig stressade och otillräckliga bekräftas av tidigare forskning (Tham & Meagher 2009:821f). För att minska stressen, öka kunskapen och få människor att arbeta längre inom barn/ungdom/familj på socialtjänsten anser Olivia att man bör införa mentorstjänster eller handledare som hjälper utredarna samt att det ska vara färre utredningar per socialsekreterare åt gången. Stöttning och handledning skulle med tiden vara till gagn för klienterna (Tham & Meagher 2009:821f). Ella och Alice anser att det är viktigt att föra dialoger i arbetsgruppen och att fatta svåra beslut tillsammans. Ella menar att svåra beslut inte ska läggas på den enskilda handläggaren utan att sådana beslut ska fattas högre upp, av chefer. Att svåra beslut fattas av chefer eller i arbetsgruppen och inte av en enda handläggaren kan ses som en sorts intern rutin. Lipsky (2010:149) skriver att interna rutiner kan göra att den enskilda handläggaren fränsäger sig sitt eget ansvar. Respondenterna har alltså lyft ett flertal organisatoriska svårigheter och dilemman som de ställts inför och som begränsat deras handlingsutrymme. Respondenternas resonemang visar även på att alla handläggare är olika och att de upplever och hanterar situationer på olika sätt. Detta bekräftas även av tidigare forskning (Haggdalsvik, Rød & Heggens 2018:527). En fråga som då väckts är om det finns utrymme för socialsekreterare att påverka till en förändring?

5.2 Föräldrars rättigheter

5.2.1 Föräldrars rätt till sina barn

Gräsrotsbyråkrater styrs av lagar, regler och normer (Lipsky 2010:14). I lagar som SoL, LVU och föräldrabalken står det skrivet att barnets bästa ska vara avgörande i beslut som rör barn och detta betonar även våra respondenter. Respondenterna menar bland annat att det är viktigt att kartlägga barnets vilja, att barnets röst ska få komma fram i utredningar och att barnets bästa

ska vara avgörande i allt. Att barnets delaktighet är betydelsefull stöds av tidigare forskning (Rap, Verkroost & Bruning 2019:46f). Maria säger följande om barnets bästa:

Det betyder inte att det alltid är, det betyder inte att det inte finns brister eller svårigheter eller saker att förbättra, det betyder det absolut inte. Men jag skulle säga att det är det centrala i det vi gör i socialtjänsten. Både praktiskt och teoretiskt, det skulle jag.

Svårigheterna som Maria beskriver kan bero på förklaringen Lipsky (2010:13) har angående att policys skapas av socialsekreterarens handlingsutrymme och leder till att olika arbetsplatser har skilda arbetssätt. Hur stor inverkan barnets bästa har på varje socialkontor är därmed inte definitivt. Att barnets bästa är det centrala håller Ella med om, hon menar att det är ledande för socialtjänsten. Socialsekreterarens arbete syftar till att förena organisationens uppdrag och klientens behov (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008:15ff.). Intervjupersonerna beskriver att barnet är klienten för en barnhandläggare och att organisationens uppdrag är att tillgodose barnets bästa. Barnets bästa är således det som ska styra hur socialarbetare använder sitt handlingsutrymme. Ella framför att det finns externa aktörer som inte ser till barnets bästa, som till exempel domstolen. Även Alice menar att rätten brister i avseendet att tillgodose barnets bästa och att domstolen istället ser till föräldrarna:

Man [rätten] ser ju ofta föräldrars rätt till sina barn istället för barnets rätt till sina föräldrar.

Vidare berättar Alice att hon anser att detta är fel. Hon menar att det i själva verket borde vara barns rätt till sina föräldrar och inte på det sätt som domstolen dömer. Även Gibbs (2019:568) skriver att barnet tenderar att försvinna i domstolsbeslut, trots att det är barnet beslutet berör. Olivia anser att föräldrabalken är "fruktansvärt stark" men menar samtidigt att föräldrars rätt till sina barn ska vara stor. Olivia framför också att rätten tenderar att i större uträkning ta föräldrarnas perspektiv än vad socialtjänsten gör och att rätten "till och med" kan göra det i LVU-ärenden. Att föräldrabalken och föräldrars rättigheter kan inskränka på barnets säkerhet är något som Cederborg bekräftar (2012:16ff). Ett flertal av respondenterna i denna studie anser att föräldrarätten är som starkast när det gäller SoL-ärenden och den bilden skildrar även Ponnert (2007:28). Maria berättar att man inte kan göra någonting om föräldrarna inte samtycker och om det inte finns LVU-grunder. Frivilligideologi är något som Östberg (2010:198f) förklarar som en viktig del för socialarbetarna i sin studie. Maria menar att det, om LVU-grunder saknas,

är upp till föräldrar att ta beslut rörande barnet och att det då inte alltid är förenligt med barnets bästa. Detta bestyrks av Singer (2000:437).

5.2.2 Föräldrar som försvårar

I fallet om "Lilla hjärtat" beskriver de flesta intervjupersonerna föräldrarnas rätt som hög och Kristina framhåller dessutom att det är uppenbart att barnets bästa inte styrde i fallet. Olivia säger att hon tänker att föräldrarnas rättigheter har gått före Esmeraldas rättigheter och att socialtjänsten borde ha ställt högre krav på föräldrarna. Maja berättar att besvärliga föräldrar kan få henne att tappa fokus från barnet samt få henne att känna sig liten i sin roll. Trots den känslan måste man fortsätta att utföra sitt arbete och använda sitt handlingsutrymme för barnets skull. Lipsky (2010:101) beskriver att gräsrotsbyråkratens arbete innebär att tillförsäkra en rättvis och rättssäker hantering av individen. Maja tar alltså upp ett exempel som kan äventyra rättssäkerheten i ett ärende, att föräldrarna är påstridiga. Vid sådana situationer kan det vara bra att ha en giltig ursäkt till att begränsa användandet av handlingsutrymmet (Lipsky 2010:101). Även Olivia uttrycker att vissa föräldrar är svårare att arbeta med än andra:

... föräldrar som är väldigt knepiga och är lite rättshaveristiska eller kräver mycket av oss och har med sig egna ombud och liksom är rätt bökiga och ha att göra med. Då kan man ibland hamna i att man jobbar till åttio procent med de här föräldrarna och tjugo procent med barnet, för att barnet hamnar i skymundan och föräldrarna kräver mycket.

Föräldrarätten i fallet beskrivs som hög. Alice menar att kammarrätten borde ha utgått från Esmeraldas bästa men att föräldrarnas rätt till Esmeralda vägde tyngre i detta fall. Det finns ytterligare aspekter av den höga föräldrarätten i fallet som Ella, Maja och Johanna är kritiska till. De menar att föräldrarna fick bestämma för mycket över socialtjänsten. Johanna anser att föräldrarna har tillåtits påverka socialtjänsten till att avsluta förhandsbedömningen utan att inleda utredning. Johanna menar att det är fel att handläggarna inte väljer att inleda utredning och även att socialtjänsten låtit föräldrarna påverka handläggarna på det sättet. Maria uttrycker att det kan vara svårt att gå emot människor som har underliggande hot i allt de säger och att föräldrar som är hotfulla kan vara problematiska att hantera. Fysiska hot är något som människor som arbetar inom samhällsservice upplever och det innebär att de behöver upprätta en auktoritär roll i mötet med klienter (Lipsky 2010:31f). Att det är svårt att gå emot hotfulla föräldrar kan Ella också sympatisera med, speciellt om man är kvinna inom socialtjänsten. Svensson,

Johnsson och Laanemets (2008:106;179) skriver att det, inom socialt arbete, är socialarbetare som har makt vilket innebär att de anses veta vad som är bäst för klienten och samhället. Ella lyfter också fram maktperspektivet då hon menar att socialtjänsten har makt och därför inte bör låta obehagliga föräldrar påverka socialtjänstens arbete. Detta är något som även Kristina poängterar. Maria uttrycker dock att det kan vara svårt för den enskilde socialarbetaren att hindra föräldrarna från att få för stort inflytande i arbetet, men att det är hanterbart om man har ett team bakom sig.

5.2.3 Var det Esmeraldas bästa som styrde?

Maria kritiserar att kammarrätten har fått processen att handla om “juridiska hårklyverier” istället för att handla om Esmeralda. Cederborg (2012:12) konstaterar att det är vanligt att rätten glömmer barnet i fråga. Likt Maria klandrar Kristina barnens ombud. Kristina menar att barnombuden är mer benägna att framföra sin egen talan och saknar förmågan att sätta sig in i barnets perspektiv. Ella anser att det bästa för det specifika barnet, Esmeralda, hade varit att bo kvar i familjehemmet. Hon menar att socialtjänsten också ville detta och att de därför har sett till Esmeraldas bästa. Hon beskriver att kammarrätten fattat ett beslut som inte är i enlighet med socialtjänstens åsikt och bedömning. Svensson, Johnsson och Laanemets (2008:69) har skrivit att gräsrotsbyråkrater innehar ett tolkningsföreträde. I Ellas mening används tolkningsföreträdet av gräsrotsbyråkraten men saknar verkställande kraft i domstolsbeslut. Tolkningsföreträde utan verkställande kraft skulle därför kunna uppfattas som gräsrotsbyråkratens paradox. I och med kammarrättens beslut har rätten gett föräldrarna en stor bestämmanderätt, vilket innebär att föräldrarna i praktiken kan ta hem Esmeralda från en dag till en annan.

När Esmeralda har flyttat hem till sina föräldrar och socialjouren kommer hem till dem efter en orosanmälan släpper föräldrarna inte in socialjouren. Olivia menar att detta är föräldrarnas rätt, att man inte kan gå in i någons lägenhet om de inte släpper in en. Maria som arbetar på socialjouren säger att hon och hennes kollegor inte hade gjort annorlunda än vad socialjouren gjorde i detta fallet. Ella ser inte heller vad socialjouren skulle ha haft för laglig rätt till att gå in i hemmet utan föräldrarnas tillåtelse:

... jag vet att det är kritiserat med IVO också, att de gick därifrån men jag tänker också att vad skulle man göra annars? För i så fall hade man fått ta en bedömning att man skulle behöva omhänderta barnet om man träffa det. Och det är en väldigt stor insats. De gjorde bedömningen att de skulle få komma tillbaka dagen efter och det fick de.

Även Maja delar denna uppfattning och tillägger att det i detta fallet fanns för lite underlag för att ansöka om att ta ett beslut om LVU där och då. Alice håller med om detta och säger att uppgifterna i anmälan inte är så pass allvarliga. Intervjupersonerna beskriver ett dilemma, att socialjouren inte får komma in i föräldrarnas bostad trots att de behöver det för att säkerställa barnets trygghet. Intervjupersonerna och socialjouren i fallet väljer att bemöta dilemmat genom att acceptera och följa riktlinjerna som organisationen har. Riktlinjen att inte gå in i bostaden utan samtycke om det inte finns grund för omedelbart omhändertagande av barnet. Alternativ ett av Svenssons, Johnssons och Laanemets (2008:25ff) lösningar på dilemman används. Handlingsutrymmet beskrivs alltså som ytterst begränsat. Kristina och Johanna håller inte med övriga intervju personer och menar att de har ett handlingsutrymme som ska användas för att skydda barnet. Johanna hävdar att uppgifterna i orosanmälan var så allvarliga att man skulle kräva att få se Esmeralda och att socialsekreterarna gav upp för fort. Hon uttrycker att man inte skulle ha brutit upp dörren men försökt att mer eller mindre tvinga föräldrarna. Lipsky (2010:27f.) skriver att en svårighet som finns för gräsrotsbyråkrater är att deras arbetsplats har mål som kan vara ambitiösa, vaga och motsägelsefulla. Detta är något som också framträder i vår undersökning då våra respondenter har tolkat möjligheterna till agerande olika. Majoriteten av intervju personerna anser att socialjouren i fallet agerade rätt i situationen när de inte blev insläppta av föräldrarna. Men två intervju personer ansåg att de agerade fel, vilket även IVOs bedömning var. Att respondenterna hade skilda åsikter kan således betyda att handläggarna i fallet också kan ha upplevt situationen som svårbedömd.

5.3 Har rätten gjort rätt?

5.3.1 Domstolen begränsar socialsekreterares handlingsutrymme

Något som respondenterna beskriver som en begränsning i deras handlingsutrymme är när ett domstolsbeslut fattats. I samspel mellan aktörer eller individer finns det alltid någon med mer makt (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008:69). Respondenterna i studien beskriver att rättsväsendet bär makten och domstolens beslut begränsar socialtjänstens handlingsutrymme. Majoriteten av intervju personerna beskrev att en känsla av maktlöshet kan följa efter att ha fått ett domslut som inte stämmer överens med ens egen uppfattning. Olivia förklarar hur "frustrerande" det kan kännas att få en dom emot sig när det är den sista instansen och att man

därefter inte har mycket makt och handlingsutrymme kvar. Maria gör en tolkning av hur hon tror att Esmeraldas socialsekreterare påverkats av domslutet:

Jag tror man känner sig lite nedslagen. Lite att man har tappat lite handlingsutrymme och det har man ju också. Och att man lite har kapitulerat kanske för mycket. Det är ju lätt att känna sig, att man är i underläge i en juridisk process. Vi i socialtjänsten är inte i första hand juridiskt kunniga. Och en kammarrättsprocess är inte vår hemmaarena. Det är lätt att känna sig i underläge redan där.

Att handläggarna kan ha känt sig maktlösa mot domstolen är något som Alice förklarar på följande sätt:

Så tänker man "aa, men domstolen har rätt kanske och vad ska vi, lilla socialtjänsten, säga om det när rätten har beslutat". ... I detta fallet tänker jag att det handlar om jamen hela den här maktaspekten att domstolen hade gått emot socialtjänsten och då tvivlar man på sig själv och deras bedömning, eftersom de inte liksom, jamen eftersom rätten dömde tvärtemot. Då tänker jag att då tänkte de [socialtjänsten] att "nu har vi gjort vårt, det blev skit men vad ska vi göra?". Istället för att tänka "okej nu måste vi kriga för den här tjejen".

Ella formulerar även hon kritik kring socialtjänstens respons på rättens beslut och anser att de borde ha krigat för barnet och använt det handlingsutrymme som fanns kvar. Hon anser att trots att man känner sig maktlös ska man försöka igen för barnets skull. Handlingsutrymmet ska användas för klientens behov (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008:15ff.). Hon menar att man kanske misslyckas varje gång i förvaltningsrätt och kammarrätt, men att man får ta det för barnet skull. Ella problematiserar dock sitt uttalande genom att framföra att det inte är riskfritt, utan att det kommer på bekostnad av samarbetet med föräldrarna. Johanna tar upp att man kan känna sig handfallen efter ett domstolsbeslut och att man därmed förlorat sitt handlingsutrymme. Socialtjänsten innehar en vårdande makt vilket innebär att de vet vad som är bäst för klienten (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008:179). Om socialsekreteraren låter känslan av maktlöshet efter ett domslut påverka ens kommande arbetsinsats kan det tolkas som att hen försummar den vårdande makten och ansvaret som den makten innebär. För att släppa känslan av handfallenhet och återfinna sin professionella hållning föreslår Johanna att socialsekreteraren samtalar om sina känslor med kollegor och under handledning. Kristina berättar om hur farligt det är att stanna i en känsla av maktlöshet och hon tar även upp hur ledningen har ansvar för att säkerställa att socialsekreterarna kan klara av att ta sig ur den:

... man får inte stanna och då tänker jag att det är chefernas uppgift att ingjuta hopp. Men också visa på ett fortsatt ansvar. Stannar vi i känslan av maktlöshet kan det bli riktigt farligt tänker jag. ... det kan vara att man kanske har alldeles för mycket på sin tjänst så att man liksom har inte riktigt kraften och orken att ta sig ur det. Så kan det säkert vara och det är inte något försvar men det kan vara förklaringen. Men där tycker jag att det är ledningen som har ansvaret.

Hon bedömer socialtjänstens agerande i fallet som märkligt efter domstolsbeslutet:

... de [socialtjänsten] var ju väldigt tydliga att de inte trodde att det skulle vara bra för flickan att flytta hem, men sen när väl kammarrätten kom med domen så verkar det som att de släpper det som en het potatis, ärendet. Vilket i min värld blir väldigt väldigt märkligt, nästan sådär ni vet att får man inte som man vill så skiter man i det. Och det tycker jag för att, deras oro måste ju fortfarande vara lika stor för den här flickan och att man då inte använder sitt handlingsutrymme med uppföljningar och det har ju kommit anmälningar, att man inte gör något.. för mig är det väldigt märkligt.

Kristina uttrycker att hon inte kan begripa socialtjänstens agerande, men majoriteten av intervjupersonerna kan förstå att Esmeraldas socialsekreterare hamnade i en känsla av maktlöshet. De anser dock inte att det rättfärdigar att man slutar "kriga" för barnet, det finns alltså handlingsutrymme kvar efter ett domstolsbeslut. Hur man undviker att detta sker och vems ansvar det är att se till att man inte slutar kämpa beskrivs på olika sätt. Hur handlingsutrymmet skildras varierar hos de olika respondenterna. Det kan bero på att alla individer har varierande förmåga att använda sin fantasi och ta initiativ, vilket i sin tur påverkar synen på handlingsutrymmet (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008:15ff.).

5.3.2 Rättens ansvar

Något som flera av våra intervjupersoner är kritiska till är rättens kompetens i ärenden som gäller barn. Med makt följer ett ansvar (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008:106) och intervjupersonerna gör gällande att rätten har makt och därmed bär ett stort ansvar för utgången i fallet "Lilla hjärtat". Ella, Alice och Kristina ifrågasätter rättens kompetens i frågor som rör barn, barnets bästa, behov, barnkonventionen men även kunskaper om hur våld och missbruk påverkar ett barn. Det faktum att lagar kan vara motsägelsefulla (Lipsky 2010:14) och därmed försvåra rättens arbete är inget som våra respondenter lyfter. Däremot menar respondenterna att motsägelsefulla lagar kan försvåra socialsekreterarnas arbete. Kristina påstår att rättens

bristande kompetens i dessa frågor tydligt syns i Esmeraldas fall och att det framgår att de saknar förmåga att sätta sig in i barnets situation. Alice föreslår att det möjligtvis borde skapas en speciell domstol som enbart dömer i barnärenden för att säkra barnrätten. Kristina uttrycker sig som följer om rättens kompetens:

Det behövs mer kompetens både inom förvaltningsrätt och kammarrätt utifrån vad det är för ärende de ska döma i. Så där behövs mycket kompetens. Inte minst utifrån det här med barnkonventionen. ... De här åren nu när jag varit tillbaka mycket i rätten så tycker jag det är ganska gräsligt ibland för vissa barnombud är riktigt dåliga. De för mer sin egen talan än att de faktiskt har förmåga att sätta sig in i barnets perspektiv.

Rap, Verkroost och Bruning (2019:46f) beskriver dock barnombuden som viktiga då de kan påverka beslut rörande barns vård. Likt Kristina ifrågasätter även Johanna ombudens kompetens men tillägger även att rättens kompetens är varierande enligt hennes erfarenheter. Maria instämmer att kompetensen i rätten är personbunden bland domare, men är mer skeptisk till nämndemännen:

... sen har vi ju de här nämndemännen som är lekmän. Politiskt tillsatta och där finns inga krav på att de ska ha någon kunskap om de beslut de fattar överhuvudtaget. ... Jag tänker att det är ett oerhört ansvar att som lekman sitta på en sån, ha sånt uppdrag och gå tvärs emot vad socialnämnden anför. Det ska väldigt mycket till för att man ska tänka att man har den kompetensen att man kan ta ett sånt beslut. Åh andra sidan är det ju det systemet vi har i Sverige.

Maria framför att det är ett stort ansvar som ligger på "lekmännen" att fatta beslut i dessa frågor och att det som "lekman" är märkligt att gå emot socialnämndens uppfattning om vad som är rätt åtgärd. Eftersom intervjupersonerna tycker att rättens kompetens brister påtalar Maja och Johanna att rätten borde lyssna mer på socialtjänstens åsikt. De hänvisar till att socialtjänsten är de som har kompetens om barns utveckling och vad det finns för risker gällande deras utveckling. Svensson, Johnsson och Laanemets (2008:179) skriver att då socialarbetare besitter den vårdande makten så anses de vara lämpade att avgöra vad som bäst för den enskilda klienten och för samhället i stort. Intervjupersonerna i studien tycks ha uppfattningen att det är socialsekreterarna som har kompetens att avgöra vad som är bäst för barnet. De har även tidigare förklarat att barnet är det viktigaste och det centrala för socialtjänsten. Intervjupersonerna är ytterst kritiska till rättsväsendets kunskaper om barn och anser att rätten inte alltid fattar beslut

som är för barnets bästa. En strategi framåt enligt Svensson, Johnsson och Laanemets (2008:25f.) är att opinionsbilda för förändring, något som ingen av respondenterna för på tal.

Majoriteten ifrågasätter alltså om rätten besitter tillräcklig kompetens beträffande barnets bästa. Kristina vill dock framföra att socialnämnden har ett visst ansvar för att rätten ska förstå barnperspektivet samt att socialtjänsten kan vara dåliga på att ta ordet och framföra sina riskbedömningar. Hon lyfter att socialsekreterare måste använda sitt handlingsutrymme genom att stå upp för den kunskap de faktiskt har. Lipsky (2010:14) skriver att regler kan vara motstridiga men Kristina motsätter sig detta och framför att hon tycker att föräldrabalken, LVU och socialtjänstlagen är tydliga och påpekar att det är vi människor som kan bli snävsynta och få tunnelseende i hur vi ska applicera lagarna:

Man brukar säga att det är som fan läser bibeln. Det är alltid beroende på betraktarens öga, vem det är som läser och tolkar.

För att förbättra situationen och öka kunskaperna föreslår Kristina att rättsliga instanser och socialnämnder bör föra en dialog och utveckla en ny praxis. Hon menar att detta hade skapat en bro mellan de "skilda världarna" och bidragit till att barns bästa får större påverkan i rätten.

5.4 Lagar som begränsar handlingsutrymmet

Alla respondenter är överens om att det som hände Esmeralda är förfärligt och hoppas på att fallet kommer att leda till att förändringar görs. Det finns situationer där respondenterna anser att lagarna tar över och handlingsutrymmet tar slut, trots att klientens bästa inte tillgodosetts. Ett av alternativen för att lösa ett sådant dilemma är att vidga handlingsutrymmet genom att influera till en lagändring (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008:25f).

5.4.1 Drogtester

Ella vill se en lagändring gällande drogtest:

... jag tänker inför att barn ska flytta hem så borde det [drogtest] absolut vara ett krav om det har varit ett missbruk tidigare.

Detta säger Ella i intervjun när vi pratar om att Esmeraldas föräldrar inte lämnat drogtest i domstol. Även Olivia gör samma fastställande, att det borde vara ett krav att föräldrar vars barn blivit placerat på grund av föräldrarnas missbruksproblematik ska tvingas att ta ett drogtest innan det blir aktuellt med hemflytt. Maria är förvånad över att föräldrarna inte tvingats till drogtest, vilket således innebär att hennes erfarenhet visar på att det finns en möjlighet för domstolar att kräva drogtest och att det därför inte behövs en ny lag:

Jag tycker att utav de gångerna jag har varit med i förvaltningsrätten och kammarrätten har det varit självklart att föräldrar som där det finns missbruk har varit drogfria och kunnat visa det under en period innan man ens diskuterar att barnet ska lämna sitt familjehem. Så det förvånade mig jättemycket.

Även Alice och Maja tycker att rättens beslut om att inte kräva drogtest på föräldrarna är notabelt. Maja uttrycker att beslutet är "helt åt helvete" medan Alice framför att rätten inte gjort sitt jobb:

Eftersom grunden till att hon omhändertogs var ju till stor del föräldrarnas missbruk. Så om hon ska hem, det rätten ska ta ställning till egentligen är ju om hemförhållandena har förändrats från när hon omhändertogs. Men hur kan man bedöma det om man inte lämnar ett drogtest? Det är.. det förstår inte jag.

Att rätten har gjort fel och istället borde ha vägt in föräldrarnas vägran till drogtest håller Ella med om. Hon tillägger också att socialtjänsten i fallet hade gjort bedömningen att föräldrarna fortfarande inte var lämpliga föräldrar då man misstänkte att missbruk fortfarande förelåg. Hon menar alltså att socialtjänsten i fallet inte gjort något fel då de gjorde en bedömning angående missbruket. Johanna har en annan ståndpunkt i denna fråga. Hon tycker att socialtjänsten borde ha stått på sig mer inför rätten och argumenterat då det ingår i socialsekreterarnas uppdrag. Svensson, Johnsson och Laanemets (2008:15ff) skriver att gräsrotsbyråkratens uppdrag är att följa organisationens arbetsbeskrivning och se till klientens behov. Johanna åsyftar att det fanns möjlighet att använda sitt handlingsutrymme för att fullborda uppdraget. Genom att inte använda handlingsutrymmet har socialsekreteraren varken sett till klientens behov eller arbetsbeskrivningen som hen har av organisationen. Slutligen menar Ella, Alice och Kristina att drogtest som vägras tas av föräldrar tolkas som positiva. När de drar denna slutsats använder de sitt tolkningsföreträde för att förklara någonting. De menar att en förälder som vet att resultat blir negativt tar ett drogtest, medan en förälder som vet att resultat kommer att bli positivt är

benägen att vägra genomföra testet. Att använda sitt tolkningsföretråde för att tyda det klienten säger eller gör ingår i socialarbetarens makt (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008:69).

5.4.2 Anknytning

Anknytning är något som har diskuterats i intervjuerna. Ella uttrycker att socialtjänsten tänker på anknytning när de överväger huruvida ett barn borde separeras från sin biologiska familj, men att de inte kan diskutera frågan i rätten när det gäller barnets anknytning till familjehemmet:

...vi [socialtjänsten] tänker väldigt noga efter hur det skulle vara för barnet att flytta från en familj. Man gör ju allting innan man vill till exempel flytta till ett familjehem för att man vet att separationer skadar barn. Däremot så får vi inte prata någonting om barnets anknytning till familjehemmet när dem har varit där ett tag.

Majoriteten av respondenterna anser att det borde vara annorlunda. Ett sätt att vidga handlingsutrymmet är att ta upp problemet inom verksamheten för att göra interna förändringar, vilket är Svenssons, Johnssons och Laanemets (2008:25f) andra alternativ. Dessa respondenter anser dock inte att problemet ligger i verksamheten utan i befintlig lagstiftning. Respondenterna beskriver att de i sitt arbete ser till anknytning och skadan som separationer innebär. Att separationer kan medföra skador för barnet är något som även Ponnert (2007:62) tar upp. Alice menar att Esmeralda tog större skada av att separeras från familjehemmet än när hon separerades från sina biologiska föräldrar. Eftersom socialtjänsten betonar vikten av anknytning kan det tolkas som att det ingår i barnavårdsärendens riktlinjer. Kristina anser till skillnad från övriga respondenter att anknytning är något som socialtjänsten hade kunnat argumentera för utan en lagändring. Kristina förespråkar därmed alternativ ett, att följa organisationens riktlinjer (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008:25f). Kristina säger att hon tror att socialtjänsten inte visste att de hade möjlighet till det inom sitt handlingsutrymme:

Samtidigt som ni vet det här med vårdnadsöverflytt till familjehem, man säger ju vart barnet har rotat sig, så jag tänker också att det beror väldigt mycket igen hur vi för vår talan där och vad vi gör med det här med anknytningsteorin. I vilken kontext vi sätter det så att det bli begripligt för beslutsfattarna i ärendet...

Alla respondenter är alltså inte överens om att en lagändring krävs. Ytterligare en åsikt i frågan om anknytning framför Maria och Olivia. De menar att anknytning inte borde ha någon påverkan på beslut som rör hemflytt. Därmed ser de inte dilemmat som föregående respondenter

har framfört, att antingen följa reglerna eller göra det som blir bäst för klienten. De tycker att reglerna i detta fallet är det som är bäst för klienten. Olivia beskriver att det annars skulle fungera som om barnet blir adopterat av familjehemmet:

Om en förälder har utvecklats, så tänker jag att det är klart att barnet ska flytta hem till sin förälder även om den har knutit an. Annars blir det ju som en adoption efter några år, då är det kört liksom. Jag tänker att föräldrarna måste ju ha möjligheter att kunna göra det som krävs för att ett barn ska flytta hem. Att man inte ska ta hänsyn till anknytning.

5.4.3 Uppföljning

Något som våra intervjupersoner har diskuterat som en begränsning i handlingsutrymmet är lagar och policys kring uppföljning efter hemflytt. I fallet om Esmeralda hade socialtjänsten ingen uppföljning efter hemflytten. Detta är något som Alice tycker är klandervärt. Hon ifrågasätter socialtjänstens agerande då hon menar att de var emot en hemflytt från första början, vilket gör det extra viktigt att ta vara på uppföljningsansvaret. Även Maja och Johanna tycker att socialtjänsten agerat "jättekonstigt" och "märkligt" men är något mer försiktiga i sina uttalanden. De menar att deras kunskaper inom detta område är begränsade och att de därför inte vet hur socialarbetarna borde agerat. Ella och Maria har däremot starka åsikter om uppföljning. Båda menar att lagstiftningen måste kompletteras och ge socialtjänsten större handlingsutrymme och makt gällande uppföljning när föräldrar motsätter sig den. Lagen måste ändras för att ge socialsekreterare större möjligheter och handlingsutrymme, vilket är det tredje handlingsalternativet enligt Svensson, Johnsson och Laanemets (2008:26). Maria kan i och med den bristfälliga lagstiftningen förstå Esmeraldas socialsekreterare. Maria menar att hon kan tänka sig att socialtjänsten agerat som de gjort då föräldrarna troligtvis motsatte sig en uppföljning och att socialtjänsten därmed inte kan göra någonting. Det går att se ett samband mellan det Lipsky (2010:14) skriver angående att handlingsutrymmet begränsas av lagar och det Maria framfört. Även Olivia sympatiserar med socialtjänsten i fråga då hon menar att socialtjänsten inte kan följa upp "hur som helst". Fallet "Lilla hjärtat" har fått hennes arbetsplats att införa nya rutiner gällande uppföljning. Rutinerna innebär att socialtjänsten öppnar en ny utredning när barnet flyttar hem, vilket ger socialtjänsten en juridisk möjlighet till att följa familjen i ytterligare fyra månader. Med den här metoden kringgår socialtjänsten de lagar som finns gällande utredning och använder sig av Svensson, Johnsson och Laanemets (2008:26)

fjärde alternativ för att lösa dilemman. Kristina opponerar sig mot både de andra intervjupersonernas åsikter om uppföljning samt den berörda socialtjänstens agerande:

Det är det som jag inte begriper, hur man [socialtjänsten] inte kan göra någonting? För om ni själva tänker om man är orolig för någonting så även om det händer något som man inte kan rå i så blir ju inte oron mindre? Eller hur? Och det bästa sättet för att minska sin oro är ju att vara nära det man är orolig för ska hända, att man har någon form av överblick och kontroll.

Kristina ifrågasätter alltså socialtjänstens agerande då hon menar att deras oro var så hög att de inte skulle släppa ansvaret för Esmeralda trots att hon flyttat hem till sina föräldrar. Hon hävdar att det yrkesmässiga ansvaret är att stå upp för barnet och barnets bästa. Lipsky (2010:101) skriver att vissa gräsrotsbyråkrater kringgår regler för att de känner ett yrkesmässigt ansvar gentemot klienten. Kristina tycker inte att socialsekreterare behöver kringgå några regler för att fullfölja sitt yrkesmässiga ansvar då lagen visar på tre månaders uppföljningsansvar. Socialtjänsten kan nyttja detta ansvar om de känner oro för ett barn, men Esmeraldas socialsekreterare har inte nyttjat det. Socialsekreterarna behöver därför inte större handlingsutrymme, de behöver bara följa lagen vilket de inte har gjort.

6 Avslutande diskussioner

För att sammanfatta resultatet och analysen av empirin beskrivs handlingsutrymmet som komplext. Likt Lipskys (2010:3) teori om gräsrotsbyråkrati anser majoriteten av intervjupersonerna att socialtjänsten har ett handlingsutrymme om de vill använda det och vet hur de ska använda det. Detta har Esmeraldas socialsekreterare inte gjort. En del av handlingsutrymmet beskrivs vara halvtvång/mellantvång, dock ställer inte alla respondenter sig positiva till detta och menar att det är fördelaktigare att motivera klienterna än att tvinga dem. Lipsky (2010:14) menar att lagar och regler begränsar handlingsutrymmet. Det beskrivs även av intervjupersonerna i denna studien. De beskriver att lagar, BBIC, barnkonventionen, frivilligideologin, tidsbrist, hög arbetsbelastning, nyanställda med lite erfarenhet, svåra och hotfulla föräldrar, domstolsbeslut som går emot socialtjänstens uppfattning samt rättens bristande kompetens begränsar handlingsutrymmet. Ponnert (2007:5ff) beskriver föräldrarätten som hög, vilket den även görs i denna studie, både i allmänhet och i fallet. Det ledde till att Esmeralda åsidosattes till förmån för sina föräldrars rättigheter. Enligt intervjupersonerna framträder barnets bästa som det viktigaste för socialtjänsten men de anser att rätten har föräldrabalken och föräldrarnas rätt i centrum. Respondenterna framför att det viktigaste för socialtjänsten, oavsett domstolsbeslut eller bristande handlingsutrymme, är att fortsätta kämpa för barnet. En övervägande del av respondenterna menar att socialsekreterare har handlingsutrymme kvar efter ett domstolsbeslut. Att det återstående handlingsutrymmet inte användes beskrivs som en brist i socialsekreterarnas agerande gällande Esmeraldas ärende. Handläggare ställs inför dilemman som kan vara svåra att lösa (Svensson, Johnsson och Laanemets 2008:25f) vilket respondenterna i denna studie har en förståelse för, då de vet om komplexiteten som det innebär att arbeta som handläggare inom barn/ungdom/familj. Av denna anledning vill de därför undvika att fördöma Esmeraldas handläggare. Samtliga respondenter uttrycker att rättsväsendet begränsar socialtjänstens handlingsutrymme och att rätten är de som innehar makt och ansvar. De anser inte att rätten tar det ansvaret då de brister i kompetens gällande barnärenden. Dessutom finns det befintliga lagar som somliga respondenter beskriver som försvårande för socialsekreterarnas arbete och som dessutom inskränker på deras handlingsutrymme. Andra förklarar att problemet i fallet låg i att socialtjänsten inte visste hur de skulle hantera situationen och använda sitt handlingsutrymme. Kanske var det motstridiga lagar, rättens kompetens och ett komplext handlingsutrymme som bidrog till fallets utgång, att Esmeralda miste sitt liv. Precis som Svensson, Johnsson, Laanemets (2008) och Lipsky (2010)

skriver, anser våra respondenter att handlingsutrymmet är komplext och begränsat på många sätt.

I denna studie har personer som arbetat/arbetar som handläggare inom barn/ungdom/familj fått uttrycka sig angående bland annat barnrätten och föräldrarätten. Dessa begrepp används av intervjupersonerna, men man vet inte hur barnen eller föräldrarna själva ser på dessa begrepp och hur de uppfattar att begreppen påverkar dem. Det hade därför varit intressant att undersöka barns och föräldrars perspektiv och åsikter om begreppen i sig men också tillämpningen av dem. Studien ger till viss del inblick i att praktik och teori inte alltid stämmer överens. Det hade därför varit intressant att komplettera denna studie med observationer där man kan observera hur arbetet går till istället för att få det förklarat. Som tidigare har framförts, föll valet inte på att göra en rättsvetenskaplig studie. Analys av propositionerna till de olika lagarna eller till exempel styrning av respondenterna rörande vilka lagar som påverkar föräldrars rättigheter och skyldigheter har ej gjorts. Det finns alltså en juridisk diskussion som skulle kunna undersökas i framtida studier. Det hade även varit intressant att intervjua nämndemän, barnombudsmän eller domare då deras perspektiv uteblir från denna analys.

Resultatet av undersökningen visar att socialsekreterare ser olika på bland annat handlingsutrymme, uppföljning och domstolsbeslut. Förmodligen leder de olika uppfattningarna om dessa ting till att barn får olika insatser, stöd, skydd och hjälp. Det gagnar barnet om socialsekreteraren känner att hen kan fortsätta att kämpa för ett barn trots ett domstolsbeslut som går emot den egna uppfattningen och att handläggaren känner att hen har ett handlingsutrymme att använda till barnets bästa. Men vad händer med de barn som inte har en handläggare som känner att hen kan utmana ett domstolsbeslut eller inte har något handlingsutrymme? Kanske var Esmeralda i den positionen. Ett barns öde beror alltså i högsta grad på *hur handläggarna tolkar sitt handlingsutrymme*. Även om rättsväsendet och socialtjänsten ska ha barnets bästa som utgångspunkt far barn illa. Förhoppningsvis kommer fallet "Lilla hjärtat" att medföra ett nytt förfaringssätt mellan rättsväsendet och socialtjänsten där teori och praktik förs samman. Önskvärt är även en fortsatt diskussion och medvetenhet kring vad som ingår i socialsekreterarnas handlingsutrymme och att handlingsutrymmet ska användas på ett sätt som gör att färre barn far illa.

7 Referenslista

7.1 Avhandlingar, böcker & antologier

Barnombudsmannen (2020) *Dom tror att dom vet bättre*. Stockholm

Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Tredje uppl. Malmö: Liber.

Cederborg, Ann-Christin (2012) Barnperspektiv i myndighet. *Locus*, Utsatta barn och myndighetsutövning, 2012, nummer 1-2.

Daro, Deborah (2019) A Shift in Perspective: A Universal Approach to Child Protection. *The Future of Children*, 29 (1): 17-40.

Eriksson-Zetterquist, Ulla & Ahrne, Göran (2015) Intervjuer. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.

Gibbs, Tianna (2019) Paper Courts and Parental Rights: Balancing Access, Agency, and Due Process. *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review*, 54 (2): 549-628.

Heggdalsvik, Inger Kristin, Rød, Per Arne & Heggens, Kåre (2018) Decision-making in child welfare services: Professional discretion versus standardized templates. *Child & Family social work*, 23 (3): 522-529.

Lipsky, Michael (2010) *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. 30th anniversary expanded ed. New York: Russell Sage Foundation.

Merriam, Sharan (1994) *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: studentlitteratur.

Perris, Carlo (1996) *Ett band för livet: Bowlbys anknytningsteori och psykoterapi*. Stockholm: Natur och kultur.

Ponnert, Lina (2007) *Mellan klient och rättssystem - Tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterares perspektiv*. Lunds universitet, Socialhögskolan.

Rap, Stephanie, Verkroost, Denise & Bruning, Mariëlle (2019) Children's participation in Dutch youth care practice: an exploratory study into the opportunities for child participation in youth care from professionals' perspective. *Child Care in Practice*, 25 (1): 37-50.

Singer, Anna (2000) *Föräldraskap i rättslig belysning*. Uppsala: Iustus Förlag AB.

Svensson, Kerstin, Johnsson, Eva & Laanemets, Leili (2008) *Handlingsutrymme - utmaningar i socialt arbete*. Stockholm: Natur & Kultur.

Tham, Pia & Meagher, Gabrielle (2009) Working in Human Services: How Do Experiences and Working Conditions in Child Welfare Social Work Compare? *British Journal of Social Work*, 39 (25), 807–827.

Vetenskapsrådet (u.å.) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Öberg, Peter (2015) Livshistorieintervjuer. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.

Östberg, Francesca (2010) *Bedömningar och beslut – från anmälan till insats i den sociala barnvården*. Stockholm: Universitetservice AB.

7.2 Utredningsuppdrag

Regeringskansliet S2020/03820/SOF

7.3 Internetkälla

1177 Vårdguiden (2020) När barn far illa.

[\https://www.1177.se/barn--gravid/nar-familjelivet-ar-svart/nar-barn-mar-daligt/nar-barn-far-illa/ Hämtad 2020-11-18]

Socialstyrelsen (2018) Barns behov i centrum, BBIC.

[\https://www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/barn-och-unga/barn-och-unga-i-socialtjansten/barns-behov-i-centrum/ Hämtad: 2020-12-16]

7.4 Svensk författningssamling

SFS 1949:381. *Föräldrabalk*

SFS 1990:52. *Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga*

SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*

7.5 Rättsfall

Linköping FR 2016-06-16/ B 3018-16

Linköping FR 2017-04-27/ B 2085-17

Linköping FR 2018-05-17 / B 7708-17

Jönköping KR 2018-09-20/ B 1653-18

Norrköping TR 2020-08-06/ B 353-20

IVO 2020-10-13/ Dnr 3.7.1-46629/2020-1